

Herdenkings-album 1850-1921

Alfons de Cock

bron

Alfons de Cock, *Herdenkings-album 1850-1921*. Excelsior, Brugge 1922

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/cock001herd01_01/colofon.php

© 2016 dbnl



Alfons De Cock

Herinneringen aan Alfons de Cock

In den Winter van 1904 werd ik uitgenoodigd om in de aloude letterkundige vereeniging 'De Distel' te Brussel een lezing uit eigen werk te houden.

De zittingen vonden plaats in het bovenzaaltje van een democratische herberg ergens in de middenstad. De letterminnaars zaten er zeer prozaïsch achter een glas Geuzenlambik of een potje Faro en dampden dat het een aard had. In een aureool van rook stelde de voorzitter mij aan de vergadering voor als een der 'veelbelovende jongeren', en in een wolk van rook las ik zeer gebrekkig en overdreven vlug enkele bladzijden uit mijn pas klaar gekomen 'Doolaar' voor. Het was echter een zeer welwillend publiek in 'De Distel' en het spaarde mij geen applaus. Met verlicht gemoed kon ik nu luisteren naar de dichters Jef Mennekens en Jan Eelen die verzen voordroegen, en de toehoorders opnemen. Ik zat naast Pieter van der Meer de Walcheren wiens gast ik was, herkende Willem Gijssels, Hendrik Coopman, en onder de aanwezigen werden mij genoemd Johan Matheus Brans, Leonard Buyst en Alfons de Cock.

Na afloop van de vergadering kwam de redacteur van 'Volkskunde' mij geluk wenschen. Iets had hem bijzonder getroffen, een folkloristische bladzijde. Waar had ik het bezweringsformulier gevonden tegen het verstuiken dat ik een aflezer in den mond gelegd had? Toen ik hem bekende, dat het een formulier was uit de nalatenschap van mijn grootvader, moest ik hem beloven een afschrift te bezorgen voor

‘Volkskunde’ en wist hij mij heel wat bijzonderheden te vertellen over deze eigenaardige volksoverlevering. Hoe het kwam weet ik niet maar pas veel later heb ik woord gehouden en in 1910 werden deze bezweringsformulieren in ‘Volkskunde’ opgenomen (bladzijden 225 en vlg.).

Het was een stormachtige avond en de regen stroomde. De laatste tram hadden wij gemist en te voet trokken Pieter van der Meer en ik naar het verre Ukkel waar de edelhartige schrijver toen in een klein huisje in de Ritwegerstraat woonde. En terwijl wij door den plassenden regen liepen langs een eindeloozen weg onder zwiepende boomen, dacht ik telkens erug aan het vriendelijk en jeugdig gelaat van den bescheiden man, aan de twinkelende oogen achter de brilglazen, aan de vreugde die mij beschoren was hem te hebben leeren kennen.

Pol de Mont had ons als leeraar eerbied en belangstelling ingeprint voor volkswezen en volksoverlevering. Aan de Vlaamsche volksziel ontleenden wij de kracht en het onderscheid om een eigenaardige bladzijde literatuur op te bouwen, een spiegel waarin een Vlaamsch lezer zijn eigen volk mocht erkennen en die voor den vreemdeling zou getuigen van een eigen en persoonlijk wezen.

Waarom was de oervlaamsche de Cock zich te Brussel gaan vestigen? Wanneer hij, na een welverfulde loopbaan in het onderwijs (1869-1904), zich uitsluitend aan zijn geliefde studie ging wijden, zocht hij te Brussel wat hij zijn leven lang had moeten ontberen nl. het genot van boek en muziek. Brussel bood hem niet enkel de schatten van de Koninklijke Bibliotheek aan maar tevens zooveel gelegenheid om te snuffelen in antiquariaten en de bestendige gelegenheid om goede concerten bij te wonen en bekende virtuoson te hooren. Het was toch wel een groote opoffering die hij zichzelf oplegde.

Een verhuiswagen boeken moest naar een veiling en de met oneindige zorg bijeengebrachte verzameling vetplanten schonk hij aan den Kruidtuin.

Met het afstaan van zijn planten nam hij bepaald afscheid van zijn eerste studieveld, zijn groote voorstudie, de plantenkunde, waaraan wij niet alleen danken zijn 'Flora der Dendervallei' (1883) maar ook zijn 'Rembert Dodoens' (1890), zijn 'Wonderen uit het Plantenrijk' (1892) bekroond met een prijs de Keyn, en zijn 'Volksgeneeskunde in Vlaanderen' (1891).

Muziek was hem altijd een groote liefhebberij geweest. Te Moorsel en te Herdersem, waar hij aanvankelijk onderwijzer was, dirigeerde hij tevens de harmonie en wanneer hij in 1879 hoofdonderwijzer te Denderleeuw werd benoemd werd hij tevens aangesteld als leeraar in notenleer en koorzang aan de gesubsidieerde muziekschool. Hij had het 'Traité d'Harmonie' van Fétis bestudeerd en komponeerde wel eens een kleinigheid.

Mogelijk was er nog wel een reden die hem naar Brussel dreef. Met die andere groote en bescheiden werker, Isidoor Teirlinck, had hij 'Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland' geschreven. Het werd door de Koninklijke Vlaamsche Academie bekroond, in 1902 kwam het eerste deel van de pers, en pas in 1908 verscheen het achtste deel. Het geregeld verkeer van de twee medewerkers gaf aanleiding tot het voltooiën van een nieuw werk van beteekenis, het 'Brabantsch Sagenboek', 3 deelen (1909-1912).

In October 1907, na het huwelijk van zijn eenige dochter, kwam de Cock zich te Antwerpen vestigen. In zijn bedrijvigen levensavond genoot hij wellicht de schoonste en onbezorgdste dagen. Al de vruchten van zijn studie, van zijn zoeken en snuffelen werden nu in regelmatige werkdagen ge-

schift en opgebouwd tot verzamelingen spreekwoorden, sprookjes en studies.

En Antwerpen beviel hem beter dan Brussel. In de bibliotheken was hij thuis en vond hij zijn gading. Hij werd een trouw bezoeker van de Vlaamsche Opera en van ‘De Nieuwe Concerten’. Jong en oud waardeerde en vereerde hem. Slechts de Commissie van het Antwerpsch Museum voor Folklore wenschte de Cock zoomin als Pol de Mont in haar geleerden schoot op te nemen!...

Zijn benoeming in de Leopoldsorde was in 1912 een gelegenheid om den geleerden folklorist sympathie te betuigen. Een comiteit, onder voorzitterschap van Max Rooses, bood hem een feestmaal aan op Zondag 10 Maart 1912 in de Taverne Royale, Groenplaats, waar hem een adres en een geschenk werden aangeboden. Onder de leden van het comiteit en de inschrijvers waren o.m. J. Persijn, M. Sabbe, V. de Meyere, J.B. Vervliet, M. Basse, D^r. G.J. Boekenoogen, Prof. Dr J. Bolte, C. Buysse, G. Busken Huet, J. Cornelissen, E. de Bom, H. Gaidoz, V. Loveling, L. Maeterlinck, P. Sébillot, I. Teirlinck, J. Vercoullie, Pol. de Mont, A. van Gennep, D^r J. Schrijnen, P. Fredericq, O. Colson, A. Cornette, D^r J. Denucé, E. van Heurck, L. Baekelmans. Het adres door den secretaris van het comiteit, Victor de Meyere, opgesteld, getuigde van warme sympathie:

‘Als een blijvende herdenking van ons hoogachten en liefhebben wordt U, Waarde Heer de Cock, dit feestschrift aangeboden, door ons allen, uwe bewonderaars en uwe vrienden.

‘Wij bewonderen uw schoonmenschelijk leven dat gij, in stilte en afzondering, hebt gewijd aan het schrijven, zedig en devotelijk, van die vele boeken over uw volk, hetzij alleen, hetzij in samenwerking met de heeren Pol de Mont en Is. Teirlinck, boeken waarin wij de eigenheden en bijzondere

gaven van ons ras uitgedrukt vinden, waarin wij de wondere, Vlaamsche ziel voelen sluimeren en, gestadig onszelven weervinden...

‘Gij hebt ons getoond vanwaar wij komen, opdat wij beter zouden weten waarheen wij moeten gaan.

‘Uwe vrienden, gelukkig om de eer die U bewezen werd, brengen U hulde en tevens een getuigenis van genegenheid en waardeering.’

Alfons de Cock was niet erg verwend geweest en de betooging trof hem diep. Dankbaar schreef hij aan het inrichtingscomiteit: ‘Steeds zal ik van deze voor mij en de mijnen zoo schoonen dag, van die edele daad en de innige sympathiebetuiging mijner Antwerpsche vrienden, de levendigste en dankbaarste herinnering bewaren.’

Wel had de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden hem reeds in 1898 tot lid benoemd. Met Pol de Mont had hij toen de twee standaardverzamelingen ‘Dit zijn Vlaamsche Wondersprookjes’ (1896) en ‘Dit zijn Vlaamsche Vertelsels’ (1898) voltooid.

In 1907 werd hij briefwisselend lid van de Koninklijke Vlaamsche Academie. Zijn ‘Spreekwoorden en Zegswijzen afkomstig van oude Gebruiken en Volkszeden’ (1905) waren met een de Keynprijs bekroond en reeds in 1908 herdrukt.

Zijn liefde voor verhaal en sprookje moet hem wel diep in het bloed hebben gezeten. Mijn vader, bekende hij mij eens, gemeenteonderwijzer te Herdersem (1844-1874) was ook een hartstochtelijk lezer. De dichter K.L. Ledeganck, in 1842-'47 provinciaal schoolopziener, kwam in 1844 opzettelijk naar Herdersem om den ongediplomeerden Petrus Jozef de Cock een examen af te nemen. Vader trouwde een boerendochter van Moorsel. Hij was een godsdienstig, stil,

eenvoudig mensch, verzot op lectuur; toen ik in de jaren 1863-66 naar Aalst ter school ging, moest ik om de veertien dagen naar de bibliotheek der Jezuiten boeken ter lezing gaan halen, romans die verhuurd werden tegen een vergoeding van tien centiemen. Walter Scott had hij o.m. gelezen en herlezen.

Karel Alfons de Cock, te Herdersem geboren op 12 Januari 1850, las op dertienjarigen leeftijd 'De Leeuw van Vlaanderen' en gloeide van verlangen om ook te schrijven. 'Ik begon 's anderdaags een roman van eigen vinding te schrijven, 'De Lotgevallen van Meester Petermans' waarin duchtig gevochten moest worden, maar na tien bladzijden was mijn ijver gekoeld', herinnerde hij ons gaarne.

'Het oud vaderlik huis - dat ik zoo goed ken - getuigt zijn neef in 'Vlaamsch Leven', met zijn groote kamers, zijn voorplein en achterhof, was de vergaderplaats van talrijke vrienden uit de buurt, en, om den haard gezeten, werd door dezen menig verhaal verteld en menig lied gezongen; Alfons, ofschoon de jongste - hij was 14 à 15 jaar oud - werd dan ook wel tot voorlezer gekozen: zoo las hij eens aan het gezelschap 'Simon Turchi' van H. Conscience in één adem voor; hij begon te 5 uur 's avonds en eindigde te 2 uur 's nachts.'

Met verteedering dacht de Cock telkens terug aan zijn normalistentijd te Lier. D. Sleeckx was zijn leeraar in Nederlandsch en onder zijn studiemakkers telde hij Isidoor Teirlinck, dichter Jan Adriaensen, Gustaaf Segers en Th. Sevens. De oude Sleeckx wist zijn leerlingen iets mee te geven op hun levensbaan, het heilig verlangen om hun volk te dienen. Onverdroten heeft de eenvoudige dorpsonderwijzer zijn ideaal nagestreefd, zijn dagelijksche taak vervuld en alle vrije

oogenblikken besteed aan studie en lectuur, aan het verzamelen van zijn bouwstoffen en later aan het schrijven.

In die jaren hebben wij hem niet gekend. Wat hij voor ‘Volkskunde’ en voor de folkloristische beweging geweest is, werd door Victor de Meyere en M. Sabbe in het oude tijdschrift naar waarde geschat. Redacteur in de plaats van A. Gittée naast Pol de Mont, van 1894 af, leidt hij te beginnen met 1907 ‘Volkskunde’ alleen. Wie het gegund wordt de bibliographie te raadplegen van zijn medewerking aan bladen en tijdschriften kan echter de veelzijdigheid van zijn belangstelling nagaan. De letterkunde behield voor hem steeds de oude bekoring. In ‘De Toekomst’, in het ‘Tijdschrift van het Willemsfonds’, in het ‘Volksbelang’ e.a. schreef hij dozijnen recensies over literaire werken, terwijl hij Virginie Loveling een studie wijdt in ‘Los en Vast’ (1892). Op folkloristisch en botanisch gebied gaat zijn faam over de grenzen van eigen land en blijft hij een gewaardeerd medewerker van Sébillot, Gaidoz en E. Rolland.

Een drukke briefwisseling met binnen- en buitenlandsche geleerden hield de Cock ver boven de kortzichtigheid van een dorpschouder en anderzijds mocht de afzondering hem bewaren voor ontgoochelingen die ontstaan uit te druk onderling verkeer van kunstenaars en geleerden. De jaarlijksche vergadering van het ‘Willemsfonds’ en het traditioneel banket waren hem in die jaren een nooit versmadede gelegenheid om oude vrienden en Vlaamsche voormannen te ontmoeten.

Hard was hem intusschen het leven wel geweest, slechts één kind, zijn dochter, bleef zijn vrouw en hem gespaard.

Voor het uitbreken van den wereldoorlog heb ik de Cock mogen ontmoeten op bijeenkomsten, in den schouwburg, op wandeling en in de bibliotheek. Na den val van Antwerpen was de Cock met zijn familie naar Engeland gevlucht en ver-

bleef eenigen tijd te Halffemere (Essex) in de nabijheid van Londen.

In de Lente van 1916, onder de Duitse bezetting, zag ik hem weer. Hij had zijn werk hervat maar de gebeurtenissen beklemden hem en hij werd geplaagd door de bekommernis van wat de toekomst brengen kon. Er was hem heel wat zelftucht noodig om niet bij de pakken te gaan zitten, geen gehoor te geven aan de waanzinnigste voorstellingen en zoo stilaan te ontredderen. Goede muziek schoot hem te kort. Tijdens zijn kortstondige ballingschap had hij maar gedacht aan zijn land en zijn boeken en zijn nota's gemist. Maar het gevoel van vereenzaming kon hij niet overmeesteren.

Dat was de aanleiding tot ons geregeld en vriendschappelijk verkeer slechts door den dood onderbroken. Hij werd een regelmatige gast op onze vertiendaagsche bijeenkomsten in mijn werkkamer waar onder het drinken van een kopje koffie vrijuit gesproken werd over alles en nog wat. Nooir ontbrak de nestor van onzen kleinen kring vogels van zeer diverse pluimage. In een tijd toen het vergaderen verboden was gaf het een opluchting de meest uiteenlopende meeningen ongestoord te mogen uitspreken. De politiek en de oorlog waren onderwerpen die onwillekeurig terug op het tapijt kwamen, maar kunst en literatuur waren toch ons eeuwig zwak. Zoo kregen wij overvloed van kans om de veelzijdige kennis van de Cock te meten. Het onderling verkeer is een prikkel geweest in de oorlogsjaren om onverpoosd te werken en ons geestelijk gezond te houden. De oude geleerde bracht zijn dagen niet in ledigheid door. Hij schuwde de kranten die uren in beslag namen, gunde zich slechts bij uitzondering het genot van een roman. Hij had daarbij tijd noodig om zich met zijn kleinkinderen, Herman en Elza, bezig te houden. Was hij hun eerste onderwijzer niet? Oude mensen,

lachte hij, hebben meer geduld met kinderen. De kinema had hem ook te pakken en met zijn oude levensgezellin ging hij wekelijks tweemaal kijken en liefst waar de muziek een beetje genietbaar was. Zoohaast de Nederlandsche Schouwburg heropend werd was hij ook weer onder de trouwe bezoekers te tellen.

Spoedig werden de veertiendaagsche bijeenkomsten gehouden om beurten in de werkkamer van de Cock en in de mijne. In zijn vertrouwde omgeving was hij vooral te bewonderen. Had hij een boek ergens opgedolven dan werd het te voorschijn gehaald, het onderwerp van het gesprek werd gereedelijk met een boek uit zijn verzameling toegelicht. En al zijn boeken zaten vol nota's, knipsels en leesteekens.

De wanden van de ruime werkkamer waren met hoge rekken bespannen en al de schabben bogen onder den boekenlast. Boven de schouw hing een kleurenreproductie van Breugel's Kermis van Hoboken en op het schouwblad prijkte een kabouterbeeldje. Een reeks portretten o.m. van V. Loveling, Busken Huet, Max Rooses, Pol de Mont. C. Buysse, H. Conscience, J. Vuylsteke, P. Benoit, G. Gezelle. Een photo door zijn schoonzoon Jan Hardies, in 1916 gemaakt van Alfons de Cock met zijn kleinzoon op den schoot, in zijn werkkamer, biedt een prachtige herinnering aan die dagen van weleer.

In dat eigen midden kon hij met jeugdige opgewektheid keuvelen, zijn zin voor humor botvieren en mensen en dingen beoordeelen met voorzichtige, scherpe preciesheid, omzichtig, loos en gevat terzelfder tijd. Wat wijsheid had hij in zijn bedrijvig leven en niet het minst bij het verzamelen van zijn spreekwoorden opgedaan!

In 1918 gaf hij een eerste oogst uit van zijn werk in de

oorlogsjaren geschreven: 'Volkssage, Volksgeloof en Volksgebruik'. Rond dat tijdstip begon hij zijn kopij met potlood te schrijven. De pen beeft te veel, lachte hij een beetje bitter, de sleet, jongen!

Weldra ging het schrijven niet meer en moest Mevrouw de Cock hem helpen. 't Was treffend de toewijding van zijn oude levensgezellin te volgen in de haar ongewone taak. De 'Vlaamsche Sagen uit den Volksmond' die na zijn dood verschenen, werden o.m. door Mevrouw de Cock onder dictaat opgenomen.

Dikwijls werd men zijn groote bezorgdheid gewaar om toch maar het werk op het getouw klaar te krijgen. Na den wapenstilstand kon hij nog zijn 'Studiën en Essays over oude Volksvertelsels' waarvan de helft in 1914 afgedrukt lag, aanvullen en afwerken. Het boek verscheen in den Zomer van 1920. De opdracht in mijn exemplaar is ook met potlood geschreven en gedateerd 5 Juni. Van zijn 'Spreekwoorden, Gezegden, en Uitdrukkingen op Volksgeloof berustend' verscheen het eerste deel (opdracht 18 December 1920) met een woordje vooraf, waarin hij 'het slotgedeelte, bijna gereed voor de pers' belooft eerlang te laten volgen. Dit slotgedeelte heeft hij niet mogen afwerken.

De laatste jaren van zijn leven werden haast uitsluitend in den familiekring gesleten, 's Avonds verliet hij slechts uitzonderlijk zijn woning. De schouwburg trok hem niet meer aan. Als verpoozing kende hij nog enkel kinema in namiddagvertooningen.

Het kransje beperkte zich reeds lang tot de families Alfons de Cock, D^r Jan Denucé en mij, 't Was alsof in kleinen kring zijn levensherinneringen gemakkelijker opwelden, herinneringen aan zijn jeugd, aan oude vrienden o.m. aan brouwer Callebout van Wieze, aan Prof. Vercoullie, aan de familie

Steppé, anecdoten uit zijn loopbaan, beschouwingen over mensen die zijn levenspad hadden gekruist, bedenkingen over de Vlaamsche beweging en de belangen van het Vlaamsche volk waaraan zijn hart lag vastgeklonken. Eventjes een tikje weemoed, een vluchtig herinneren aan eigen vergankelijkheid.

En plots kwam het einde. Een beroerte trof hem op Woensdag 2 Maart 1921, en voor middernacht had de dood hem gekust.

Hij stond er op om dien avond onze bijeenkomst bij te wonen, wist dat zijn oude vriend J. Persijn aanwezig zou zijn. Een boekje dat hij mij ontleend had lag klaar op zijn lessenaar... In den namiddag werd hij neergeveld en zijn schoonzoon, Jan Hardies, verwittigde mij weldra dat ik mij haasten moest om den vaderlijken vriend nog in leven te kunnen vinden. Hij herkende niemand meer.

Op Zaterdag 5 Maart 1921 werd de groote Vlaamsche folklorist ter aarde besteld op het kerkhof van Berchem, waar een grafgedenkteeken aan den grooten Vlaming herinnert. Een schaar getrouwen en vrienden bewezen hem de laatste eer: zijn schoonzoon Jan Hardies, zijn neef de Eerw. Heer J. de Cock en verder troffen wij o.m. aan: Prof. Vercoullie, Juliaan de Vriendt, Mej. Belpaire, J. Persijn, Pol de Mont, M. Sabbe, Victor de Meyere, O. Watez, F. van Cuyck, Lod. Opdebeek, Lod. Scheltjens, H. van Puymbrouck, E. de Bock, E. de Bom, A. Sauwen, J. Denucé, E. van Offel. Aan het graf werd het woord gevoerd door Omer Watez namens de Koninklijke Vlaamsche Academie, door M. Sabbe namens de redactie van 'Volkskunde', door Em. van Heurck namens de Waalsche en buitenlandsche folkloristen, door J. Persijn namens de vrienden...

J. Persijn vond aan het graf woorden vol innigheid en treffenden eenvoud. Hij zei o. m.:

‘Uw vrienden gaan vandaag een zwaren gang... Dubbel zwaar omdat alles zoo onverwacht gekomen is. We zijn op het einde van de week en we begraven u, en in het begin van de week gingt ge nog opgewekt wandelen aan den arm van uw vrouw,..

‘Uw leven was vol arbeid, arbeid voor anderen: voor uw klein gezin en voor uw groot gezin, dat Vlaanderen heet. ‘Gij waart de onverdroten zoeker in de mijnschachten, de ploeger van het brake land, de oprichter van de monumenten. Dank zij u werd dit landje in buitenlandsche wetenschappelijke kringen befaamd. En dat landje, wat heeft het voor u gedaan?

‘Wij allen, uw vrienden, zullen zorgen dat uw naam doordringt onder het volk, zoodat ge hier schitteren zult gelijk in het geleerde buitenland.

‘Uw leven is geweest een leven van zaligen en zaligenden arbeid. Treed nu tot loon een zalige eeuwigheid in...’

De tijd verslindt de steden!... De dood begraaft al wat in vollen luister en voor de eeuwigheid scheen te schitteren. Maar het hartverheffend wonder mogen wij eens te meer beleven, dat het haast ongeacht en ongeprezen werk van een bescheiden geleerde, jaren na zijn dood een kostbaar bezit voor zijn volk blijkt te zijn.

Mijn oude vriend Alfons de Cock, werd een steenen gedenkteeken opgericht tot herdenking van het monument van zijn arbeid.

Zijn vrienden vergeten hem niet en Vlaanderen beseft thans hoe liefdevol zijn hart aan volk en land gehecht was.

LODE BAEKELMANS.

t.o. 17



Geboortehuis van *Alfons De Cock* te Herdersem

Geschriften van Alfons de Cock.

Bibliographie samengesteld door Maurits De Meyer⁽¹⁾.

- Geschriften in Boekvorm verschenen.***
- 1883 *Flora der Dendervallei*. Analytische sleutel der Familiën en Geslachten, (zaadplanten of phanerogamen). - Gent, drukkerij F. Meyer-Van Loo, in 12°, 108 blz.
- 2^e Uitg, onder titel *Schoolflora*. - Analytische sleutel enz. - Gent, I. Vanderpoorten, A. Hoste, J. Vuylsteke, z.d. in 8°, 114 blz.
- 1888 *Simon Stévin*. Willemsfonds, Volksboekjes, n^o 3. - Gent, J. Vuylsteke, in 8°, 61 blz.
- Arm geboren en beroemd gestorven*. Uit de jeugd van groote mannen: H. Conscience, M. de Ruyter, H.C. Andersen, K. Linnaeus en B. Franklin. Prijsboek voor lagere en middelbare scholen. - Gent, I. Vanderpoorten, in 8°, 162 blz. z.d. 2 uitgaven met portretten (H. Conscience op het omslag) en plaatjes in zincogravuur.
- 1889 *Uit de Wonderwereld*. Sprookjes voor groote en kleine kinderen. Prijsboek voor lagere en middelbare scholen. - Gent, I. Vanderpoorten, in 8°, 152 blz.

(1) Bij het samenstellen van deze bibliographie waren mij behulpzaam P. VAN DEN BROECK en Prof. P. DE KEYSER. De artikels van Alfons de Cock, verschenen in het tijdschrift *Volkskunde*, worden vermeld volgens de 'Inhoudstafel op *Volkskunde* 1888 - 1914 door Dr. Robert Foncke, Brussel 1919'.

- 1890 *Rond den Heerd*. Sprookjes voor jong en oud. Prijsboek voor lagere en middelbare scholen. - Gent, I. Vanderpoorten, in 8°, 152 blz.
- Ditzelfde werk verscheen ook in drie afzonderlijke deeltjes met volgende titels:
- Sprookjes uit het Land van Aalst voor Jong en Oud*. Prijsboek voor lagere en middelbare scholen. - Gent, I. Vanderpoorten, in 8°, 52 blz.
- Sprookjes uit den Vreemde voor Jong en Oud*. Prijsboek voor lagere en middelbare scholen. Gent, I. Vanderpoorten, in 8°, 56 blz.
- Dierensprookjes voor Jong en Oud*. Prijsboek voor lagere en middelbare scholen. Gent. I. Vanderpoorten, in 8°, 52 blz.
- Uit den bundel 'Rond den Heerd' verscheen later eveneens afzonderlijk:
Van Drie Gebroeders. Haan, Pik en Kat. Sprookjes voor groote en kleine kinderen. - Gent, I. Vanderpoorten, (z.d.) (19 X 13), 31 blz. *Rembert Dodoens*. Willemsfonds. Volksboekjes n° 8. - Gent, J. Vuylsteke, in 8°, 60 blz.
- 1891 *Volksgeneeskunde in Vlaanderen*. Taalverbond. Uitgave n° 4. - Gent, J. Vuylsteke, in 8°, VII + 368 blz.
- 1892 *Wonderen uit het plantenrijk*, lees- en leerboek voor oud en jong. 1^e Deel. Het leven der Plant, 96 blz. - 2^e Deel. Merkwaardige Planten, blz. 97 - 204. - Gent I. Vanderpoorten, in 8°.
- 1896 (In samenwerking met Pol de Mont): *Dit zijn Vlaamsche Wondersprookjes het volk naverteld*. - - Gent, A. Siffer; Deventer, Kluwer & C°, - in 8°, 292 blz. 2^e Uitg. 1924, onder den titel: *Wondervertelsels uit Vlaanderen uit den volksmond opgeteekend*. - Met 32 platen van Pol

1898

Dom. Zutphen, W.J. Thieme & Cie, in
8°, XVI + 332 blz.

(In samenwerking met Pol de Mont): *Dit
zijn Vlaamsche Vertelsels uit den
Volksmond opgeschreven.* -

Met 30 teekeningen van Karel Doudelet.
- Gent, I. Vanderpoorten; Deventer,
Kluwer & Cie, in 8°, XVI + 452 blz.

2e Uitg. 1927 onder den titel: *Vlaamsche
volksvertelsels*, herzien en zeer
vermeerderd, geïllustreerd door Pol Dom.
Zutphen - W.J. Thieme & C^o - in 8°, XVI
+ 364 blz.

1902

(In samenwerking met Is. Teirlinck):
*Kinderspel en Kinderlust in
Zuid-Nederland*, met schema's en
teekeningen van Herman Teirlinck. -
Bekroond door de Kon. Vlaamsche
Academie voor Taal- en Letterkunde. -
Gent, A. Siffer.

Eerste Deel: Inleiding - I. Loopspelen.
II. Spring-spelen. - 1902, in 8°, 380 blz.

Tweede Deel: III. Dansspelen. - 1903, in
8°, 390 blz.

Derde Deel: IV. Werp- en Vinger-,
Hand- en Vuistspelletjes. - 1903, in 8°,
284 blz.

Vierde Deel: VI. Ambachtspelen. VII.
Raadspelen. VIII. Schommelspelen. -
1904, in 8°, 360 blz.

Vijfde Deel: IX. Marbelspelen. X.
Topspelen. XI. Kinderspeeltuig. - 1905,
in 8°, 284 blz.

Zesde Deel: XII. Kind en Natuur. - 1906,
in 8°, 282 blz.

Zevende Deel: XIII. Kind en Kalender.
XIV. Kind en School. XV. Kind en
Muziek. - 1907, in 8°, 308 bl.

Achtste Deel: XVI. Tergspelletjes. XVII.
Voor- en Naspel. XVIII. Varia. - 1908,
in 8°, 368 blz.

1903

(In samenwerking met Pol de Mont): *Zoo
Vertellen de Vlamingen*, ten believe en
gerieve van de Waalsche schooljeugd,
die gaarne Nederlandsch wil leeren.

Penteekeningen van Edmond Van Offel.
- Gent, I. Vanderpoorten.

2e Uitgave 1912, 8°, IV - 145 blz.

1905

*Spreekwoorden en Zegswijzen afkomstig
van oude*

- Gebruiken en Volkszedes.* - Gent, Ad. Hoste, in 8°, XII + 422 + bijlage 32 blz.
Tweede herziene en vermeerderde druk.
- Gent, Ad. Hoste, 1908, in 8U, XII + 426 blz.
- 1909 (In samenwerking met Is. Teirlinck):
Brabantsch Sagenboek. Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde. - Gent, A. Siffer.
Eerste Deel: Mythologische Sagen, Duivelsagen. - 1909, in 8°, XXXII + 307 blz.
Tweede Deel: Legendes of echt Christelijke Sagen. - 1911, in 8°, 356 blz.
Derde Deel: Historische Sagen. - 1912, in 8°, 303 blz.
- 1911 *Spreekwoorden en Zegswijzen over de Vrouwen, de Liejde en het Huwelijk.* - Gent, Ad. Hoste, 1911, 8°, VII - 319 blz.
Natuurverklarende Sprookjes. - Gent, Ad. Hoste.
Eerste Deel: Huisdieren, Zoogdieren. (Geïllustreerde Vlaamsche Bibliotheek n° 3), met 4 teekeningen van Ed. Van Offel, 1911 in 8°, 112 blz.
Tiveede Deel: Vogels. Lagere Diersoorten. Boomen en Kruiden. Levenlooze Natuur. (Geïllustreerde Bibliotheek n° 4), in 8°, 112 blz.
- 1918 *Volkssage, Volksgeloof en Volksgebruik,* versierd met 77 platen. - Antwerpen, G. Janssens, in 8°, 224 blz.
Oude Volksverhalen in Dicht en Ondicht. - (Onze Leestafel n° 58). Antwerpen, - G. Janssens, 1918, (42 X 30,5 cm.) 8 blz. fig.
Merkwaardige Vonnissen in de Volksoverlevering enz. - (Onze Leestafel

n° 76) - Antwerpen, G. Janssens, 1918,
(42 X 30,5 cm.) 8 blz. fig.

1919

*Studiën en Essays over Oude
Volksvertelsels.* - Antwerpen, 'De Sikkel';
Deventer & Kluwer; Gent. Ad. Hoste; in
8°, 344 blz.

1920

*Spreekwoorden Gezegden en
Uitdrukkingen op Volksgeloof berustend.*
- Deel I. - Antwerpen 'De Sik-

- kel'; Deventer & Kluwer; Gent, Ad. Hoste; in 8^o, VIII + 242 blz. - Deel II, id. 1922, 116 blz.
- 1921 *Vlaamsche Sagen Uit den Volksmond* - (Vlaamsche Bibliotheek, onder leiding van Emmanuel De Bom). - Amsterdam, 'Mij. Voor Goede en Goedkoope Lectuur', in 8^o, 232 blz.
- Artikels en Bijdragen in Tijdschriften en Gelegenheidsuitgaven.***
- 1886 Coenraad Busken Huet. - *De Vereeniging*⁽²⁾; jg. 18, blz. 148 - 151, 167 - 171, 184 - 186, 195 - 197, 213 - 216, 230 - 232, 247 - 250, 269 - 271, 293 - 295, 309 - 312, 324 - 327, 342 - 344; jg. 19, blz. 38 - 40.
- Een Sprookje van H.C. Andersen. - *De Vereeniging*; jg. 18, blz. 355 - 358.
- 1887 Eduard Douwes Dekker. (Multatuli) (1820 - 1887). - *De Vereeniging*; jg. 19, blz. 78 - 79, 149 - 153, 166 - 170.
- W.J.A. Jonckbloet en zijne Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde. - *De Vereeniging*, jg. 19, blz. 87 - 91, 118 - 121, 196 - 198, 230 - 232, 259 - 261; jg. 20, blz. 5 - 8, 182 - 186; jg. 21, blz. 344 - 346; jg. 22, blz. 294 - 297; jg. 23, blz. 213 - 215.
- H.C. Andersen's Wedervaren te Kopenhagen. - *De Vereeniging*, jg. 19, blz. 21 - 24.
- Woensdag 17ⁿ September 1887. - Reisje naar Dover. - *De Vereeniging*, jg. 19, blz. 290 - 293.
- 1888 Waalsche Folklore. - *De Toekomst*,⁽³⁾ 7^e reeks, Nécrologie: Désiré Delcroix. - *De Vereeniging*, jg. 19, blz. 300 - 301.

(2) *De Vereeniging*, verschijnende den 1ⁿ en 16ⁿ van iedere maand, voor onderwijzers en onderwijzeressen, bestuurders, enz. - Gent, in 4^e.

(3) *De Toekomst*, tijdschrift voor opvoeding en onderwijs, taal- en letterkunde, kunst en wetenschap, onder redactie van A. Cornette, Pol de Mont en H. Timmermans. Gent, 1857-98.

Necrologie: Carel Vosmaer. - *De
Toekomst*, 7^e reeks, 2^e jaar, XXXII^e deel,
blz. 305 - 308.

Dr. Jan Nolet de Brauwere van Steeland.
 - *De Toekomst*, 7^e reeks, 2^e jaar, XXXII^e
 deel, blz. 351 - 356. Waalsche Folklore.
 - *De Toekomst*, 7^e reeks 2^e jaar, XXXII^e
 deel, blz. 368 - 371.

Een en Ander over Folklore. - *De
 Vereeniging*, jg. 20, blz. 17 - 20.

Doodenlijst voor 1887. - *De Vereeniging*,
 jg. 20, blz. 46.

Nog over Folklore - à propos van eene
 terechtwijzing. - *De Vereeniging*, jg. 20,
 blz. 51 - 54.

Een voordracht in kring 'Studielust' met
 een nawoord. - *De Vereeniging*, jg. 20,
 blz. 75-76.

De Folklore op de Froebel- en de lagere
 school. - *De Vereeniging*, jg. 20, blz.
 135-138.

Een Vraagboek voor Vlaamsche Folklore.
 - *De Vereeniging*, jg. 20, blz. 158 - 159.

Carel Vosmaer. - *De Vereeniging*, jg. 20,
 blz. 198 - 200.

De Gebroeders van Haren, - Jonckbloet
 en de Critiek. *De Vereeniging*, jg. 20, blz.
 296 - 98.

Necrologie: Willem Jacob Hofdijk. - *De
 Vereeniging*, jg. 20, blz. 310 - 313.

Jan van Beers (1821-1888). - *De
 Vereeniging*, jg. 20, blz. 337 - 340.

Twee onuitgegeven vertelsels uit het
 Land van Aalst. - *Nederlandsch
 Museum*⁽⁴⁾ - 3^e reeks, 2^e jaarg. II, blz. 255
 - 271.

1889

Volksgeneeskunde. - *Volkskunde*⁽⁵⁾ jg. 2,
 blz. 4, 22.

(4) *Nederlandsch Museum*. Gent 1874-1895.

(5) *Volkskunde*, tijdschrift voor Nederlandsche Folklore. - 1888-1914. Gent, Hoste; Deventer,
 Kluwer. - Sedert 1920 *Nederlandsch Tijdschrift voor Volkskunde*, Antwerpen, Deventer.

- Bijdrage tot de kennis onzer
Volksgeneeskunde. - *Nederlandsch
Muzeum*, derde reeks, 2^e jg., III, blz. 117
- 153.
- Een sprookje. - *Jaarboek van het
Taalverbond*, jg. I, blz 48 - 52.
- Vondel's 'Rommelpot van 't Hanekot'. -
De Toekomst, 7^e reeks, derde jg., XXXIII^e
deel, bl. 233 - 245. Conferentiewerk in
Oostvlaanderen. - *De Toekomst*, 7^e reeks,
3^e jg., XXXIII^e deel, blz. 354 - 365.
- Doodenlijst voor 1888. - *De Vereentging*,
jg. 21, blz. 42 - 44.
- Een prachtwerk voor luttel geld. - *De
Vereeniging*, jg. 21, blz. 102 - 104, 179
- 181.
- Het Kasteel dat in de Lucht Hangt. - *De
Vereeniging*. jg. 21, blz. 150 - 154.
- Gevoeligheid en Beweging der Planten.
- *De Vereeniging*, jg. 21, blz. 241 - 246.
- Het Praatzieke Wijf. - Finsch Sprookje.
- *De Vereeniging*, jg. 21, blz. 318 - 319.
- 1890 Vertelsels. - Van drie Gebroeders. -
Volkskunde, jg. III, blz. 93.
- Verslag van de afdeeling 'Volkskunde'
van het Taalverbond. - *Jaarboek van het
Taalverbond*, 2^e jg., blz. XXXI - XXXIV.
- Het Vertelsel van de Koningsdochter en
den Schoenmaker. - *Jaarb. v.h.
Taalverbond*, 2^e jg., blz. 39 - 47. Karel
Darwin (1809 - 1882). - *De Toekomst*, 7^e
reeks, 4^e jg., XXXIV^e deel, blz. 149 - 160.
J.J.L. ten Kate. - *De Toekomst*, 7^e reeks,
4^e jg., XXXIV^e deel, blz. 200 - 205.
- Doodenlijst voor 1889. - *De Vereeniging*,
jg. 22, blz. 26 - 27, 57 - 60.
- Jan Jacob Lodewijk, ten Kate (1819 -
1829). - *De Vereenigtng*, jg. 22, blz. 66
- 69.

- Karel Darwin (1809 - 1882). - *De Vereeniging*, jg. 22, blz. 78 - 80.
- Sterfgeval. - Mevrouw Courtmans, geb. Johanna Desideria Berchmans (1811 - 1890). - *De Vereeniging*, jg. 22, blz. 307 - 308.
- De Vos en de Egel. - *De Vereeniging*, jg. 22, blz. 369 - 370.
- 1891 Een Huwelijk in het Negergebied. - *Volkskunde*, jg. 4, blz. 77.
- Ethnologie en volksgeneeskunde. - *Volkskunde*, jg. 4, blz. 134.
- Multatuli (Ed. Douwes Dekker). - *De Toekomst*, 7^e reeks, 5^e jg., XXXV^e deel, blz. 153 - 158. J.J. Rousseau. - *De Toekomst*, 7^e reeks, 5^e jg., XXXV^e deel, blz. 281 - 287.
- Doodenlijst voor 1890. - *De Vereeniging*, jg. 23, blz. 89 - 92.
- 1892 Sprookjes. - De Dood als Doopvader. - *Volkskunde*, jg. 5, blz. 181.
- De Schaapherder die voor een enkel Woord de Koningsdochter bekwam. - *De Vereeniging*, jg. 24, blz. 40 - 41.
- Doodenlijst voor 1891. - *De Vereeniging*, jg. 24, blz. 54 - 57.
- G. De Maupassant. - *De Vereeniging*, jg. 24, blz. 334 - 335.
- 1893 Sprookjes. De Slimme Schoenmaker. - *Volkskunde*, jg. 6, blz. 50.
- Doodenlijst voor 1892. - *De Vereeniging*, jg. 25, blz. 51 - 55.
- 1894 Volksgebruiken en Volksgeloof met betrekking tot huisdieren, veldvruchten en weergesteldheid. - *Volkskunde*, jg. 7, blz. 1, 5, 41, 137; jg. 8, blz. 55, 151, 171. Volkshumor. - *Volkskunde*, jg. 7, blz. 19; jg. 8, blz. 28; jg. 9, blz. 28.

Bij de Negers van den Opper-Kongo. - *Volkskunde*, jg. 7, blz. 21.

Twee spreekwijzen met betrekking tot St. Anna. - *Volkskunde*, jg. 7, blz. 29.

Vlaamsche spreekwijzen. Ridder of meersman. - *Volkskunde*, jg. 7, blz. 49.

Kinderrijmpjes. - *Volkskunde*, jg. 7, blz. 54.

Sprookjes. De Twee Bultenaars en de Tooverheksen. - *Volkskunde*, jg. 7, blz. 57, 112.

Een oude Geneeswijze. - *Volkskunde*, jg. 7, blz. 71. Christelijke Sagen. - *Volkskunde*, jg. 7, blz. 82, 110. De Waarommen. - *Volkskunde*, jg. 7, blz. 144. Vertelsel van Keizer Karel. - *Volkskunde*, jg. 7, blz. 147.

Sprookjes. Klaas Klaveren Negen. - *Volkskunde*, jg. 7, blz. 163.

De Militaire Loting. - *Volkskunde*, jg. 7, blz. 173, 185. Doodenlijst voor 1893. - *De Vereeniging*, jg. 26; blz. 36 - 40. Waarom? 1. De oorsprong van het vuur. 2. God en de duivel. - *De Vereeniging*; jg. 26, blz. 371 - 372. Les Métiers et les Professions. *R.T.P.*⁽⁶⁾. - VII Jeux de Métiers, 9^e année, pg. 639 - 640. - XVI. Fêtes de Métiers. - La Fête de St. Crépin. - 10^e année, pg. 203. - LI. Proverbes et Dictions Flamands et Hollandais sur Différents Métiers. - 10^e année, pg. 397 - 405. - CXXXI à CXXXIII. - 14^e année, pg. 84 - 88.

1895

Spreekwoorden en zegswijzen. - *Volkskunde*⁽⁷⁾, jg. 8, blz. 9, 137, 211; jg. 9, blz. 46.

(6) *Revue des Traditions Populaires*, recueil mensuel de mythologie, littérature orale, ethnographie traditionnelle et art populaire. - Paris, Emile Chevalier. - Ernest Leroux.

(7) Voor de jaargangen van *Volkskunde* welke over 2 jaartallen verdeeld zijn: VIII, 1895-96; IX, 1896-97; X, 1897-98; XI, 1898-99; XII, 1899-1900; XIII, 1900-01; XIV, 1901-02 en XIX. 1907-08; hebben wij al de artikelen van een zelfden jaargang order eenzelfde jaartal geclosseerd, namelijk het jaartal waarin de eerste nummers van deze jaargangen verschenen zijn.

Spreuken, spreekwoorden en zegswijzen op de vrouwen. - *Volkskunde*, jg. 8, blz. 13, 49, 74, 124, 167, 185, 206, 230; jg. 9, blz. 22, 72, 107, 150, 195; jg. 10, blz. 83, 106.

Volksgebruiken. Het Liedje van den Beer. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 21.

Vertelsels. Een Kaars voor den duivel doen branden. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 25.

Leugenrijm. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 29.

Boersche Grappigheid. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 31; jg. 12, blz. 246.

Anekdote. De Koppige Vrouw. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 32. Doodsbericht van Mevr. wed. A.F. Mac Leod, geb. Sophie Fredericq. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 38.

De 'Fiertel' te Ronse. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 45. Sprookjes. Van August, den koningszoon van Duitschland. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 16.

De Bronnen van het Middeleeuwsche Dierenepos. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 87.

Volksgeloot en Volksgebruiken. Een Zoon of een Dochter? - *Volksk.*, jg. 8, blz. 119.

Doode anderen in 't graf slepende. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 150.

De Vrouw in de Anthropologie en de Folklore. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 197.

Grappige vertelsels: Hoe de kaalhoofdigheid in de wereld kwam. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 202.

Waarom? Waarom men des Vrijdags geen vleesch mag eren. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 204.

Dierensprookjes. De Partijs en de Schildpad. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 232.

Het Geloof aan Geesten en het Fetichisme. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 233.

Onschadelijk maken der honden. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 239.

Volksnaam van den Pijnappel. - *Volksk.*, jg. 8, blz. 239.

Waarom? De Vrouw en de Duivel. - *De Vereeniging*, jg. 27; blz. 31 - 32.

Doodennlijst voor 1894. - *De Vereeniging*, jg. 27, blz. 114 - 117.

Twee Spreekwijzen, met betrekking tot St. Anna. - *Noord en Zuid*⁽⁸⁾, jg. XVIII, blz. 167 - 172. Le Corps Humain. - *R.T.P.*, 10^e année, pg. 239 - 249. Le Renard et le Coq. IV. Version flamande. - *R.T.P.*, 10^e année, pg. 293 - 294.

Les Pourquoi. Nos. XCVII à C et CII, CIII. - R.

T.P. 10^e année, pg. 301 - 303 et 363 - 364.

1896

Het Melkvrouwtje en de Melkpot. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 1; jg. 10, blz. 78; jg. 11, blz. 211, 232. Tooverij. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 10, 53, 189. Waarom? Waarom de molenaars in de zakken scheppen. Waarom de schelvisch twee donkere vlekken op den rug draagt. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 27.

‘Kloppende Geesten’ door Aug. Gittée. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 29.

Volksliederen. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 32, 81, 140; jg. 12, blz. 78; jg. 13, blz. 36; jg. 15, blz. 164; jg. 17, blz. 63, 150.

(8) *Noord en Zuid*, tijdschrift ten dienste van onderwijzers bij de studie der Ned. Taal- en Letterkunde, onder redactie van Taco H. de Beer. Culemborg, Blom & Olivierse.

Sprookjes. Van Vrouwken Miserie. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 51.

Nog over het Paard. - *Volksk.*, Jg. 9, blz. 86.

Bedevaart naar Wannegem-Lede, voor den 'Koek'. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 92, 142, 243. Leugenvertelsels. De Koningsdochter winnen met liegen. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 96.

Die Sitte der Namensänderung. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 118.

De Gordelroos of Zona. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 143.

De Molenaar, de wever en de kleermaker uit de volksmeening. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 145.

Van den Uil die op nen peereboom zat. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 185.

Een paar spreekwijzen. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 197.

Spreekwoorden en zegswijzen, afkomstig van oude gebruiken en volkszedes. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 201, 207, 217; jg. 10, blz. 15, 22, 26, 66, 67, 70, 102, 116, 147, 149, 174, 201, 226, 228, 231; jg. 11, blz. 16, 59, 98, 118, 145, 170, 204, 249; jg. 12, blz. 32, 67, 101, 126, 169, 192, 230; jg. 13, blz. 29, 54, 151, 183, 231; jg. 14, blz. 19, 72, 77, 102, 106, 149, 190, 221; jg. 15, blz. 22, 60, 100, 137, 175, 221; jg. 16, blz. 40, 77, 144, 191, 232; jg. 17, blz. 13.

Het vertelsel van den ezel die burgemeester werd. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 229.

De Spin in het volksgeloof en volksgebruiken. - *Volksk.*, jg. 9, blz. 236.

Een Woord over Germaansche Mythologie. - *T.v.h. W.*⁽⁹⁾, jg. 1, dl. 2, blz. 129-138.

(9) Tijdschrift van het Willemsfonds. Gent, J. Vuylsteke, 1896-1900.

1897

Volksgebruiken en Volksgeloof met
Betrekking tot Veldvruchten. - *Volksk.*,
jg. 10, blz. 32, 74.

Van den jongen die zijn koe aan O.L. Heer verkocht en dan een schat vond. - *Volksk.*, jg. 10, blz. 36. Booze geesten op de Zee 'manen'. - *Volksk.*, jg. 10, blz. 133.

Van drie Studenten en van een koe die een geit was. - *Volksk.*, jg. 10, blz. 156.

Woordenschat. - *Volksk.*, jg. 10, blz. 162. Vlaamsche Volksliederen. - *Volksk.*, jg. 10, blz. 169; jg. 11 blz. 147.

Menscheneters in Kongoland en in de Volksvertelsels. *Volksk.*, jg. 10, blz. 193.

De 'Grijzermis' te Aalst. - *Volksk.*, jg. 10, blz. 233. Over het Bouwoffer. - *Volksk.*, jg. 10, blz. 242; jg. .., blz. 67, 71.

Bezeichnungen der Trunkenheit in der Volkssprache. Eine Umfrage von Heinrich Merkens. VI (Uit Noorden Zuid-Nederland, doch meest uit Vlaanderen) - *Der Urquell*⁽¹⁰⁾, jg. 1, blz. 86 - 88.

L'Homme qui ne voulait pas mourir. III. Au pays ou l'on ne meurt point. Version flamande. - *R.T.P.*, 12^e année, pg. 77 - 81.

L'Etymologie Populaire et Le Folk-Lore. XX. Le culte des saints chez les Flamands. - *Mélusine*⁽¹¹⁾, tome VIII, pg. 285 - 286.

1898

Het huwelijk van Maria van Bourgondië met Maximiliaan van Oostenrijk. - *Volksk.*, jg. 11, blz. 28.

Oude Vlaamsche Lieder. - *Volksk.*, jg. 11, blz. 32.

Fantastische Menschen. - *Volksk.*, jg. 11, blz. 45.

Eksteroogen. - *Volksk.*, jg. 11, blz. 103.

(10) *Der Urquell*. Ein Monatschrift für Volkskunde, herausgegeben von Friedrich S. Kraus. - Leiden, Hamburg 1897-1898.

(11) *Mélusine*, Recueil de Mythologie, littérature populaire, traditions & usages. Fondé par H. Gaidoz et E. Rolland. - Paris, 1877.

Een Briefwisseling met den Hemel. -
Volksk., jg. 11, blz. 105.

Spreekwoorden en zegswijzen over de vrouwen, de liefde en het huwelijk. - *Volksk.*, jg. 11, blz. 148, 179, 228; jg. 12, blz. 74, 221; jg. 13, blz. 40, 84, 122; jg. 15, blz. 122, 200; jg. 16, blz. 59, 107, 157, 212, 242; jg. 17, blz. 28, 68, 107, 139, 174; jg. 18, blz. 34, 64, 106, 171, 225; jg. 19, blz. 16, 67, 109, 189; jg. 20, blz. 32, 118, 181, 227; jg. 21, blz. 78, 115, 155, 193.

Over de Elven. - *Volksk.*, jg. 11, blz. 182.

Volksgeloof en Volkssagen omtrent het dwaallicht. - *Volksk.*, jg. 11, blz. 182, 206.

Raadsels uit den ouden Tijd. - *Volksk.*, jg. 11, blz. 189.

Ronedansliedies. - *Volksk.*, jg. 11, blz. 201.

De Alexander-sage in het Middelnederlandsch. - *Volksk.*, jg. 11, blz. 207.

Tooverij in Liefdezaken. - *Volksk.*, jg. 11, blz. 242; jg. 12, blz. 62, 136, 242.

De beteekenis der Folklore. - *Volksk.*, jg. 11, blz. 253.

Der Nobelskrug. - *Der Urquell*, jg. 2, blz. 260 - 261.

Le jugement de Salomon. VIII. *Mélusine*, tome IX, pg. 87 - 90.

1899

Ketelmuziek. - *Volksk.*, jg. 12, blz. 1; jg. 16, blz. 128.

Het Boek der zeven Wijzen. - *Volksk.*, jg. 12, blz. 39. Vlaamsche Sprookjestrekken en hunne Verwantschap in den Vreemde. - *Volksk.*, jg. 12, blz. 49.

Peerdemafoi. - *Volksk.*, jg. 12, blz. 60.

Zielengeloof en Dooden kultus bij de Germanen, *Volksk.*, jg. 12, blz. 84.

Die Totenmünze. - *Volksk.*, jg. 12, blz. 142.

Doodsbericht van Guido Gezelle. -
Volksk., jg. 12, blz. 148.

Volksliedjes. - *Volksk.*, jg. 12, blz. 182;
jg. 13, blz. 81, 123, 237; jg. 20, blz. 64.

Wat de Klokken zeggen. - *Volksk.*, jg. 12,
blz. 184.

Waaraan men de Heksen kan herkennen.
- *Volksk.*, jg. 12, blz. 245.

- Les Mers et les Eaux. LXXV Croyances
Flamandes. - *R.T.P.*, 14^e année, pg. 559.
- Saint Eloi. VII. L'origine du singe. -
Mélusine, tome IX, pg. 188 - 189.
- Vlaamsche Sprookjethemen en
sprookjeselementen met het oog op hun
bekend zijn in den vreemde. -
Handelingen v.h. 25^e Nederl, taal- en
letterk. Congres te Gent, 1889, blz. 141
- 150.
- 1900 Vlaamsche Volksliedjes. - *Volksk.*, jg. 13,
blz. 58. Volkssagen. - *Volksk.*, jg. 13, blz.
77; jg. 15, blz. 240. De Arabische
Nachtvertellingen. - *Volksk.*, jg. 13, blz.
173, 216.
- 1901 Het Lied van de drie Tambours. - *Volksk.*,
jg. 14, blz. 31, 78; jg. 16, blz. 175; jg. 25,
blz. 170.
- Taalvorming in den Kindermond. -
Volksk., jg. 14, blz. 89.
- Aanteekeningen bij 'De Noot in de
Volksgeneeskunde'. - *Volksk.*, jg. 14, blz.
112.
- Allerheiligen - Allerzielen. - *Volksk.*, jg.
14, blz. 133, 173, 243; jg. 15, blz. 204.
- Het Liedje van den Uil. - *Volksk.*, jg. 14,
blz. 158.
- Sagen betreffende de stalkaars. - *Volksk.*,
jg. 14, blz. 161.
- De studies der Folklore in Noord- en
Zuid-Nederland. *Volksk.*, jg. 14, blz. 166.
- Naar 't Klooster Affligem. - *Volksk.*, jg.
14, blz. 70, 213.
- Leugenliedjes. - *Volksk.*, jg. 14, blz. 231.
- Contes Flamands de Belgique. Le garçon
au bonnet rouge. - *R.T.P.*, 16^e année, pg.
217 - 231.

Contes Flamands de Belgique. -
Κρυπτάδια⁽¹²⁾, vol. VII, pg. 1 - 64.

(12) Κρυπτάδια Recueil de documents pour servir à l'étude des traditions populaires. Heilbronn, Henniger; Paris. Welter, 1883-1904.

- 1903 Het spel van de Koningsdochter. - *Volksk.*,
jg. 15, blz. 1.
- Wormen bezweren en aflezen. - *Volksk.*,
jg. 15, blz. 129.
- Het 'exempel' van den ondankbaren
zoon. - *Volksk.*, jg. 15, blz. 154.
- Rechtshandelingen bij Kinderen. -
Volksk., jg. 15, blz. 193; jg. 16, blz. 54,
104, 151.
- 1904 Bliksemrijm. - *Volksk.*, jg. 16, blz. 190.
- Het stilzwijgende koppel. - *Volksk.*, jg.
16, blz. 203. 239.
- Volksvoorstellingen en Bijgeloovigheden
omtrent een paar Huisdieren. - *Volksk.*,
jg. 16, blz. 228; jg. 17, blz. 24.
- Een spreekwoord op Bijgeloof berustend.
- *Mél. P.F.*⁽¹³⁾, blz. 151 - 160.
- De Vogelaar en de Nachtegaal. - *D.W. en
B.*⁽¹⁴⁾, 1904, n° 2.
- 1905 Schavakkenvangen. - *Volksk.*, jg. 17, blz.
7.
- Volksluim met betrekking tot Huisdieren.
- *Volksk.*, jg. 17, blz. 25.
- Volksdeuntjes. - *Volksk.*, jg. 17, blz. 27.
- Liederavonden. - *Volksk.*, jg. 17, blz. 37.
- Eerbied voor de Natuur en haar
Verschijnsels. - *Volksk.*, jg. 17, blz. 45.
- De ware Geschiedenis van Blauwbaart.
- *Volksk.*, jg. 17, blz. 75.
- Bedevaarten. - *Volksk.*, jg. 17, blz. 76.
- Vingersprookjes. - *Volksk.*, jg. 17, blz.
88.
- Wijsspelletje. - *Volksk.*, jg. 17, blz. 148.
- Verstoppertje spelen. - *Volksk.*, jg. 17,
blz. 154.

(13) *Mélanges Paul Fredericq*. Bruxelles, Lamertin, 1904, in 8°.

(14) *Dietsche Warande en Belfort*. Gent, sedert 1900.

- Het Zout in 't Volksgeloof en
Volksgebruik. - *Volksk.*, jg. 17, blz. 201.
- Kerstening van Heidensche Zaken, vooral
in verband met Boom- en
Bronnenvereering in België. - *Vl. Gids*⁽¹⁶⁾,
jg. 1905, blz. 155 - 169 en 245 - 284.
- 1906 Het Liedje van Heer Halewijn. - *Volksk.*,
jg. 18, blz. 38.
- Tentoonstelling van 'Palmpaschen' te
Utrecht. - *Volksk.*, jg. 18, blz. 40.
- De Mammelokker te Gent. - *Volksk.*, jg.
18, blz. 45. Van den Uil, die op den
Pereboom zat. - *Volksk.*, jg. 18, blz. 114.
- Hansje met zijn Gansje. - *Volksk.*, jg. 18,
blz. 185.
- De 1001 Nacht. - *Vlaanderen*⁽¹⁶⁾, 1906,
blz. 44 - 48. De Folklore in de
Hollandsche Maandbladen voor 1906.
Vlaanderen 1906, blz. 213 - 219.
- Een Museum voor Folklore te Antwerpen.
- *Vlaanderen* 1906, blz. 526 - 528.
- Voor de stelselmatige Verzameling van
onze folkloristische Bouwstoffen. - Het
opmaken van de algemeene Bibliographie
der Nederlandsche Folklore. -
*Handelingen van het 29^e Nederlandsch
Taal- en Letterkundig Congres* te Brussel
1904, blz. 54, 56.
- 1907 Een Museum voor Vlaamsche Folklore
te Antwerpen. - *Volksk.*, jg. 19, blz. 51.
- Eenige Brokkelingen uit de Fransche en
de Vlaamsche Folklore van den Hemel,
de Sterren en de Luchtverschijnselen. -
Volksk., jg. 19, blz. 88, 127.
- De Straatroepen. - *Volksk.*, jg. 19, blz.
182.
- Historische Kinderrijmpjes. - *Volksk.*, jg.
19, blz. 197, 235; jg. XX, blz. 179; jg.
XXI, blz. 231.

(16) *Vlaanderen*. Bussum, C.A.J. Van Dishoeck.

(16) *Vlaanderen*. Bussum, C.A.J. Van Dishoeck.

Spreekwoorden, zegswijzen en
uitdrukkingen op Volks-

- geloof berustend. - *Volksk.*, jg. 19, blz. 211; jg. 20, blz. 22, 45, 102, 168, 214; jg. 21, blz. 31, 70, 96, 143, 186, 211; jg. 22, blz. 33, 58, 93, 151, 190, 229, 234; jg. 23, blz. 19, 77, 142, 195, 229; jg. 24, blz. 30, 47, 91, 149, 195, 233; jg. 25, blz. 128, 164; jg. 26, blz. 26, 115, 183, 192.
- Kansspelen voor de Kinderen. - *Volksk.*, jg. 19, blz. 239.
- La Querelle des Sourds. V. Version Roumaine. - *R.T.P.*, 22^e année, pg. 267.
- 1908 Les Statues qu'on ne peut déplacer. XVII - XXXI. - *R.T.P.*, 23^e année, pg. 64 - 74. XXXII - XXXIX, *ibid.* pag. 136 - 140. - XL - XLVII. Variantes Wallonnes du Hainaut. - *ibid.*, 25^e année, pg. 229 - 234.
- Le Folklore en Sommeil. II. Les Evangiles des Quenouilles en Flandre. *R.T.P.*, 23^e année, pg. 99 - 101.
- Pélerins et Pèlerinages. CCXXXI. La Jarretièrre dans la Médecine populaire en Flandre. - *R.T.P.*, 23^e année, pg. 133.
- 1909 Een bundel grappige Volksvertelsels. - *Volksk.*, jg. 20, blz. 36.
- Een Oud Gebruik in onze Kerken. - *Volksk.*, jg. 20, blz. 30, 72.
- Geparodiëerde Sermoenen. - *Volksk.*, jg. 20, blz. 73, 117, 178, 232; jg. 21, blz. 37, 80, 239; jg. 22, blz. 80.
- De Antwerpsche Poesjenellenkelder. - *Volksk.*, jg. 20, blz. 234.
- Overlijden van, Alf. Vermast, J.H. Scheltema. - *Volksk.*, jg. 20, blz. 246.
- De Sage van den te gast genooden doode. - *V. en M.K.V.A.*⁽¹⁷⁾, 1909, blz. 641.
- 1910 Het Kerstfeest. - *Volksk.*, jg. 21, blz. 49.

(17) *Verslagen en Mededeelingen van de Koninklijke Academie voor Taal- en Letterkunde.* Gent, sedert 1887.

- Overlijden van Des. Claes. - *Volksk.*, jg. 21, blz. 91.
- Overlijden van Florimond van Duyse. - *Volksk.*, jg. 21, blz. 120.
- De Waarheid. - *Volksk.*, jg. 21, blz. 198.
- Bezuiveringsformulieren. - *Volksk.*, jg. 21, blz. 225.
- Le Conte de la Chaudière bouillante et de la feinte Maladresse. IV.
- Dulle Griet et Peetje Mekrul. Version Flamande. *R.T.P.* - 25^e année, pg. 207 - 208.
- 1911 De Macht der Kinderlijke Onschuld in de Sagenwereld. - *Volksk.*, jg. 22, blz. 163, 239.
- 1912 Heksengeloof te Kessel. - *Volksk.*, jg. 23, blz. 37 - 118.
- Oude Brusselsche Straatroepen. - *Volksk.*, jg. 23, blz. 85, 120, 163, 204.
- De onwondbaarheid en - de Achilleshiel. - *Volksk.*, jg. 23, blz. 169.
- Een oud Hollandsch Kinderrijmpje uit... Washington. - *Volksk.*, jg. 23, blz. 203, 240, en jg. 24, blz. 123.
- Het aandeel van elk volk. - *Volksk.*, jg. 23, blz. 245.
- De onwondbaarheid en - de Achilleshiel. - *V. en M.K.V.A.*, 1912, blz. 217,
- Het stichten van eene Vlaamsche folkloristen-vereeniging - *Handelingen van het 32^e Nederl. taal- en letterkundig Congres te Antwerpen.* 1912, blz. 631 - 636.
- 1913 Kinderspel 'Klein 'Anna'. - *Volksk.*, jg. 24, blz. 35, 75; jg. 23, blz. 239.
- Overlijden van Prof. Eug. Monseur. - *Volksk.*, jg. 24, blz. 41.
- Iemand vastzetten. - *Volksk.*, jg. 24, blz. 142, 207.

De vrijmetselarij in het volksgeloof. -
Volksk., jg. 24, blz. 217.

Aanteekening van een boekbezitter. -
Volksk., jg. 24, blz. 239.

Een oudtestamentisch bijbelmotief in
Brabant en Vlaanderen. - *V. en M.K.V.A.*,
1913, blz. 921.

- Hendrik Conscience in verband mer de folklore. - *Hendrik Consc. Stud. en Krit.*⁽¹⁸⁾, blz. 164 - 177.
- Volkskunde. - *Vl. d. de Eeuwen Heen*⁽¹⁹⁾, deel II, blz. 192 - 260.
- 1914 Legendes (God heeft in alles zijn inzichten). Vlaamsche lezing van het thema: De Engel en de Eremijt. - *Volksk.*, jg. 25, blz. 82 - 103.
- Een oudtestamentisch bijbelmotief in Brabant en Vlaanderen. - *Volksk.*, jg. 25, blz. 105 - 127.
- Sterfgeval (Walring Dijkstra). - *Volksk.*, jg. 25, blz. 139.
- 1916 Processiën en Begankenissen in Vlaanderland ten tijde van Paschen. - *Vl. L.*⁽²⁰⁾, jg. 1, blz. 344 - 346.
- De Meiboom. - *Vl. L.*, jg. 1, blz. 361 - 363.
- Heiligenvereering en hare gronden bij het volk. - *Vl. L.*, jg. 1, blz. 468 - 471.
- Vlaamsche en andere Scheppingsssagen. - *V.L.*, jg. 2, blz. 26 - 31.
- Nederlandsche Plantennamen. - *Vl. L.*, jg. 2, blz. 102 - 109.
- Kerstklokken. - *V.L.*, jg. 2, blz. 179 - 181.
- Een Weeroog. - *Festschrift Hoffmann Krayer*.
- 1917 Sint Elooï in de Folklore. - *Vl. L.*, jg. 2, blz. 324 - 327, 340 - 342.

(18) *Hendrik Conscience*. Studiën en kritieken uitgegeven ter gelegenheid van den Conscience-dag van 11 Augustus 1912 te Antwerpen door de zorgen van het Conscience-Comiteit. - Antwerpen, J. Bouchery 1913, in 8^o, 272blz.

(19) *Vlaanderen door de Eeuwen Heen*, door Frans Van Cauwelaert, A. De Cock, J. Denucé, L. Dosfel, Paul Fredericq, Niko Gunzburg, Pol De Mont, L. De Raet, Maurits Sabbe, Stijn Streuvels, Herman Teirlinck, J. Vercouillie, Prosper Verheyden en Aug. Vermeylen onder leiding van Max Rooses. - Amsterdam, 'Elsevier', 1913.

(20) *Vlaamsch Leven*, Zelfstandig Vlaamsch geïllustreerd Weekblad. Brussel, 1915-1918.

Merkwaardige vonnissen in de Volksoverlevering. - *Vl. L.*, jg. 2, blz. 485 - 486, 506 - 508.

Multatuli's Japansche Steenhouwer. - *Vl. L.*, jg. 2, blz. 644 - 646, 666 - 669.

Duivelsgeloof, vooral in Vlaanderen op onze dagen. - *Vl. L.*, jg. 3, blz. 23 - 28, 41 - 44, 54 - 58.

De gruwelijke strafvormen uit de Vertelselwereld. - *Vl. L.*, jg. 3, blz. 132 - 135, 152 - 156, 164 - 166.

1918. Wereldkrijg en Bijgeloof. - *Vl. L.*, jg. 3, blz. 323 - 326.

Een Vlaamsch Vertelseltje. - *Vl. L.*, jg. 3, blz. 501 - 505, 513 - 516.

De luis in volkssage en volksgeloof. - *De Stroom*⁽²¹⁾, jg. 1, blz. 90 - 102.

P. S. In deze bibliographie hebben wij alleen deze boekbeoordelingen vermeld welke verschenen zijn onder den vorm van eigenlijke tijdschriftartikels. De meeste boekbesprekingen van Alfons De Cock zijn verschenen in *De Vereeniging - De Toekomst - het Tijdschrift van het Willemsfonds. - Nederlandsch Museum en Volkskunde*.

Talrijke korte en langere levensbeschrijvingen verschenen in dagbladen en tijdschriften, naar aanleiding van het afsterven van Alfons De Cock, ook een paar tijdens zijn leven. Wij vermelden hier de voornaamste. E. Van Heurck *L'Œuvre des Folkloristes Anversois* (Anvers, J. Buchmann in 4^o). Lode Monteyne, *Alfons De Cock, de groote Vlaamsche Folklorist* (Vlaamsch Leven, 3^e jaarg., 642 - 645, 653 - 656, 663 - 665). Maurits De Meyer: *Alfons De Cock - Zijn*

(21) *De Stroom*, Algemeen Maandschrift voor Vlaanderen. Antwerpen, 'Flandria', 1918.

Werk - Antwerpen 1921, in 8°, 24 blz. (overdruk uit 'Dietsche Warande en Belfort').
- Victor De Meyere: *Alfons De Cock* (Volkskunde, 23 jg., 47 - 55 en 27 jg., blz. 3 - 11). - F. Van Es: *Alfons De Cock*, Brussel 1927, in 8°, 14 blz. (overdruk uit 'Paginae Bibliographicae').

Een weeroog.**Door A. de Cock, Antwerpen.**

uit: Volkskundliche Untersuchungen, Eduard Hoffmann - Kraye
 dargebracht zur Feier des zwanzigjährigen Bestehens des Schweizerischen
 Archivs für Volkskunde. blz. 75.

1916

Basel. Schweiz. Gesellschaft f. Volkskunde. Strassburg i. E.K.J. Truebner,
 Verlagsbuchhandlung.

Gerstekorrel (Zweertje op het ooglid. - Van Dale, Woordenboek der
 Nederlandsche Taal). *Strontje* en *Weegscheet* (Ibid. - Van Dale); *wegescheet*
 (Schuermans, Algemeen Vlaamsch Idioticon); *wegh-schijte* (Kilianus,
 Etymologicum);⁽¹⁾ *scheetje* (Opprel, Dialect van Oud-Beierland; Tijdschrift voor
 Nederl. Taal- en Letterkunde III 216); *weegje* (Tijdschrift III. 216). - *wegepisse*
 (R. Andree, Braunschweiger Volkskunde, 2^e Ausg. 403, 421).

Pad(de)schijter (Westen der Antwerpsche Kempen; ook in Holland: Overijssel,
 Groningen en Meierij); *pad(de)-pisser* (Kampen). *Paddescheet*; 'er heeft een
pad op geschetten' (Boekenoogen, Wdb. der Nederl. Taal XII. 130).

(1) Corn. Van Kiel (Kilianus), geboren te Duffel in 1528, en overleden te Antwerpen in 1607.

Zwijnspuistje (De Bo, Westvlaamsch Idioticon); *verkenspuist* (Schuermans, Vl. Idiot.).

Weeroog (Van Dale, De Bo en Gornelissen-Vervliet, Antwerpsch Idiot.); *weer-ooghe* (Kilianus); *wèè(r) noog*, *weinoog* (Cornel-Vervl.).

Stijloog (Aalst en omstreek), *stijl* (Opprel).

Stijg (Boekenoogen; Zaausche Volkstaal); *stijghe* (Kilianus); *stieg* (Stad-Friesch) en *stiger* (in Oost-Friesland). - Boekenoogen, Z. Volkst. 1007).

Hoogduitsch: *Gerstenkorn*. Engelsch: *Sty*. Fransch: *Orge(o)let*, *compère loriot*, *bourgeon*, *avorton*, etc.

Hij heeft iets gedaan op den weg (Aan een natuurlijke behoefte voldaan. Te Maastricht gezeid van iemand, die een weeroog heeft. - Ons Volksleven XI. 56).

Hij heeft in een wagenslag gepist (In een wagenspoor. - Rondom Aalst). *Hij heeft op 't kerkepad gepist* (te Duffel), of: *op den kerkeweg* (Willebroeck), of: *op het kerkhof* (Westen der Kempen en Aalst), *tegen 't kapelleken* (Aalst).

Hij heeft in de maan gepist (Antwerpen). *Die tegen de maan pist, krijgt een stijg op zijn oog* (Harrebomée, Spreekwoordenboek der Nederl. Taal II. Inl. blz. LXXVI).

Die zijn water loost tegen een linde, krijgt een weeroog (Heuvel, Volksgeloof en Volksleven, 160; Oosten van Gelderland).

Aan de bovenstaande spreekwijzen en uitdrukkingen, waarvan de laatste niet tot de eigenlijke spreekwijze behoort, ligt een volksgeloof ten grondslag, dat men bij Kilianus, i.v. weg-schijte, aldus vindt vermeld: ‘*Weer-ooghe*. Hordeolum, tuberculum in palpebris, quod quidam fabulantur enasci cum quis in via publica ventem exonerat.’

De namen *strontje*, *weegscheet*, *scheetje* wijzen daar duidelijk op; ook de gezegden: *Hij heeft iets gedaan op den*

weg, en: *Hij heeft in een wagenslag gepist*. Wie in Brunswijk op een kruisstraat pist, krijgt de *Wegepisse*.

Minder duidelijk is de beteekenis van *pad(de)schijter* en *pad(de)pisser*. Heeft men hier *pad* = dier? of: *pad* - voetpad?⁽²⁾. In dit laatste geval is de zin natuurlijk: wie bij den weg (op het pad) schijt of pist, krijgt een *strontje* (of *scheetje*) op het oog. In het ander geval houdt het woord verband met *paddescheet*, naam ontleend aan 't volksgeloof dat het vocht, hetwelk de pad uitschiet, schadelijk is voor de oogen. *Er heeft een pad op gescheten*, heet het dan bij de kinderen⁽³⁾.

De onwelvoegelijkheid heeft ook in een anderen vorm plaats. In een paar opstellen, vroeger in mijn tijdschrift 'Volkskunde' verschenen, heb ik aangetoond dat hij (zij), die zich tegenover de hemellichamen of grootsche natuur-verschijnselen onbetamelijk gedraagt, zijn (haar) straf niet ontgaan zal⁽⁴⁾. Reeds in de 8^e eeuw vóór Christus, in Hesiodus' leerdicht 'Werken en dagen' wordt er verboden zich naar de zon te wenden, wanneer men urineert⁽⁵⁾.

In 'Die Evangeliën van den Spinrocke', waarvan de oudste bekende druk (in 't Fransch) omstreeks 1480 te Brugge verscheen, leest men (3^e dag, 1^e cap.): 'Ick verseker u, so wie dat pissert tusscen twee huysen of tegens die sonne dat die daer af criget die *twerne* op die oge of roye ogen'⁽⁶⁾.

Vooraf 'Vrouw Mane' (Luna) toont zich in dat opzicht lichtgeraakt en 's avonds bij haar schijnsel waterloozen,

(2) Pad, padde = Hd. Kröte? of: pad = Hd. Pfad?

(3) Boekenoogen, Nederl. Woordenb. XII, 130.

(4) Volkskunde, XVII, 46-53; XIX, 131.

(5) S. Reinach, Cultes, Mythes et Religions. I, 2.

(6) Uitgave van Boekenoogen, naar den Antwerpschen druk van c. 1520.

wordt gevaarlijk geacht. In Neder-Bretanje is menig meisje 's avonds buiten gaande wateren, er op bedacht zich alsdan niet naar de maan te keeren, uit vrees door haar bevrucht te worden en een *maanziek* kind ter wereld te brengen⁽⁷⁾. En men weet voorbeelden aan te halen. Nog heden wordt te Antwerpen en in het Zaanland *tegen de maan pissen* bestraft met een *weeroog* (of een *stijg*). C. Tuinman (Nederduitsche Spreekwoorden, 1726) kent *tegen de maan pissen*, met de beteekenis: ongelukkig zijn. En die zegswijze komt reeds voor bij J. Servilius (Adagiorum Epitome, Antverpiae, 1545), in de ‘Gemeene Duytsche Spreekwoorden... Gheprent toe Campen (1550) en in J. Sartori, Adagiorum Chiliadres Tres (1^e uitg., Antwerpen, 1561). Bij De Bo (Idiot; Gent, 1892) vindt men de uitdrukking met de beteekenis: in ongenade vervallen. In Holland heeft bewust bijgeloof hier en daar een anderen vorm aangenomen: volgens Verdam bestaat bij sommige meisjes nog heden de meening dat, wie een man ziet urineeren, een puistje op het oog krijgt⁽⁸⁾.

Zon, maan en sterren, donder, bliksem en regenboog zijn, naar de volksopvatting, heilige zaken; nu, een kerkhof, het kerkepad, een kapelleken, een lindeboom zijn dat evenzeer, en om die reden is het strafbaar aldaar te waterloozen. ‘Die tegens een kercmuer pist oft opt kerchhof, tes wonder dat hi van de popelcien⁽⁹⁾ niet gheraeket en wort, eer hi sterft ten minsten sal hi tgraveel crighen’⁽¹⁰⁾.

Te Hundelgem (bij Sottegem) heet het nog heden ten

(7) P. Sébillot, Folk-lore de France. I, 41-42, 55; Volkskunde. XIX, blz. 131 vlg.

(8) Handelingen van de Maatsch, der Nederl. Letterkunde te Leiden, 1897-'98, blz. 63.

(9) Popelcien, van apoplexie = beroerte.

(10) Die Evangelien vanden Spinrocke, 3e dag, 3e cap.

dage: 'Wie op een kerkhof of in een haag pist, zal *eerbrand*⁽¹¹⁾ in zijn oogen krijgen'. Een dergelijk geloof vindt men ook rondom Aalst en in de Antwerpsche Kempen. Volgens den Dordrechtschen geneesheer Jan van Beverwijck († 1647), had dat bijgeloof, in zijn tijd in Frankrijk, ook dezen vorm: 'Gelijckmen seydt dat, die een Swanghere Vrouw yet weyghert, een *Gerst-pusjen* op zijn Oogh-scheel krijght'⁽¹²⁾.

Thans volgen nog een paar woorden over enkele benamingen van het ooglidzweertje.

In den naam *weegscheet* is het eerste lid verwant met Mnederl., bijvoeglijk naamwoord *wey*, gezeid van het vleesch, dat zich vormt na een verwonding, *slecht*, *kwaad*, *wild*; het tweede lid heeft als synoniem *strontje*⁽¹³⁾. Om de gelijkenis met een *gerstekorrel* werd dat gezwel bij de Romeinen *hordeolum* geheeten, hetgeen in vele jongere talen is nagevolgd; zoo b.v. Hoogduitsch: *Gerstenkorn*⁽¹⁴⁾. Fra *Grain d'orge* of *orgelet*; het Engelsch gebruikt echter niet *barleycorn*, maar den Lat, naam. Naast Nederlandsch *gerstekorrel*, bestond voorheen ook wel *gerstekoorn* en *gerstegraan*⁽¹⁵⁾. Benevens Fra, *orgelet* hoort men ook *orgeolet* en

- (11) Volgens De Bo: erfbrand; Middennederl, erbrand (De Vreese, Mndl. Geneesk. Recepten en Tractaten, n^o 46). Fransch: ophtalmie granuleuse.
 (12) J. v. Beverwijcks Heel-konste, Amst, 1651, blz. 99.
 (13) Verdam, Tijdschrift, III, blz. 216; Vercoullie. Etymologisch Woordenboek.
 (14) In Duitsch-Zwitserland ook nog Hagelkorn; daarnaast Töchterli en Gütli (Schweiz. Arch. F. Volksk., V, 191), Dreckstössel (Schweiz. Id., I, 468), Huri, Jümpferli, Biberne, Wärle (Ibid., II, 825)
 (15) Nederl. Wdb., IV, 1686.

orgelot; het Oudfra, zei: *ordéole*. Vergelijk: *loriot* (voor: *l'oriot*), van *oriolus*, uit Lat, *aureolus*; verg. nog: 'Le mal des yeux qu'on appelle le *leurieul*' (Evangiles des Quenouilles)⁽¹⁶⁾.

(16) Hatzfeld-Darmstetter, Dict. de la Langue franç., I, 1424; Brissaud, Hist. des Expressions pop. relatives à l'anatopie... à la médecine, 304.

Historische kinderrijmpjes. door Alf. De Cock

Verschenen in *Volkskunde*, XIX (1907-08), blz. 197, blz. 235; blz. 236; blz. 237; XX (1909), blz. 179; XXI (1910), blz. 231.

Geen historische volksliederen, die men vinden kan in de bekende verzamelingen van *Prof. P. Fredericq, J. Van Vloten, Mej. D.C.C. Van der Graft, Flor. Van Duyse* enz. willen wij hier geven, maar eenvoudige, kleine kinderrijmpjes en liedjes, die in de allerlaatste jaren werden opgeschreven en thans nog in den volks- en kindermond voortbestaan. De oudste, ons bekende rijmpjes hebben betrekking op *Jan Yoens*, op *Keizer Karel* en op *Maarten van Rossem*.

I. Jan Yoens.

‘Als 't te Cachtm noene luwt,
De roste gaan aan tafele;
En 't en is maar een te kort
En 't is Pe Joenens rostekop.’

Biekorf, IV, 28.

Joenens = zoon van *Joenen* - zoon van *Joen*. Gaat die *Joen* werkelijk terug op *Jan Joen, Jan Yoen(s)* den Gentschen hoofdman der Witte Kaproenen ten tijde van Lod. van Male, zooals *Biekorf* denkt?

II. Keizer Karel.

1. 'Keizer Karel kocht een kind,
 Het wierd geboren in den wind,
 Het had twee oogen lijk een koe
 't Behoort aan Keizer Karel toe.'
 (Denderleeuw).

2. 'Keizer Karel had een kind,
 't Was geboren gelijk ne wind.
 Het had twee hoorns gelijk een koe,
 En 't behoorde aan Keizer Karel toe.'
 (Grimmingen).

Uit: *De Cock-Teirlinck, Kinderspel, IV, 234 = Wiegeliedjes.*

3. 'Keizer Kaorel hadd' 'n hond
 'n Griz blest blauw bont,
 Die altid onder taofel stond,
 Hoe heett'd Keizer Kaorels hond?'

Raadsel uit Borger (Drenthe); te Laag-Keppel luidt het:

'Keizer Karel had een hond,
 Hoe heitte Keizer Karels hond?'

Antwoord: *Hoe (Driemaand. Bladen III, 24 en 88).*

4. 'Keizer Karel mee al zijn knechten
 Ging tegen de Franschen vechten.
 Keizer Karel, die was er zoo kloeke
 Hij sch... er van in zijn broeke.'
 (Asper. - *Volk en Taal*, I, 80).

In plaats van Keizer Karel, zegt men soms ook: *Karel den barel*, voegt er de schrijver bij. Ter bespottung van een knaap, die op zijn kracht roemt.

III. Maarten van Rossem.

Maarten van Rossem, bijgenaamd Maarten de Zwarte, is de beruchte, bloed- en roofgierige Geldersche veldheer (later in dienst getreden van Keizer Karel), die in Brabant zoo verschrikkelijk huis hield en die zei: ‘de brandstichting is de krijgsmagnificat’. Volgens de sage was zijn moordlust zoo hevig, ‘que dans le combat, ses moustaches se hérissaient semblables au poil des bêtes fauves, dont il avait les sanglants instincts.’⁽¹⁾ De verwoestingen, die Merten van Rossem, in 1542, in het land en in de omstreken van Mechelen aanrichtte, schrijft *Delafaille* aan wiens *Bijdragen tot de Gesch. van Mechelen* (1902, 2^e d., bl. 59-64), wij het volgende ontleenen, en de gewelddaden, die hij op de burgers pleegde, gaven aanleiding tot schimpliedjes tegen den Gelderschen veldheer, welke later door de kinderen met de St. Mertensliedjes zijn verward geworden. Zoo zingen zij thans nog van: ‘Sinte Merten, den ouden trawant’, ontleend aan dit spotliedje op Merten van Rossem:

- a) ‘Martinus van Rossem, den ouden trawant,
Hij scheidt ne stront drij ellen lang,
Drij ellen wel gemeten;
Die er van gekregen heeft,
Die weet er van te spreken.’

(1) Ch. Henne. - *Hist. du Règne de Charles-Quint*. (Brux. 1859, VI, 363).

Een dergelijke verwarring heerscht ook in deze twee liedjes nog heden te Mechelen gezongen:

a) ‘Martinus had goei vrienden,
 Als hij bermhartig was;
 God geeft dat hij mag vinden,
 Het komt vandaag te pas.
 Hij beloofde aan zijn vrouw
 Dat hij koeken bakken zou
 In 't fijn, in 't fijn,
 En als er wat te knappen is,
 Dan zullen wij vroolijk zijn’⁽²⁾.

b) ‘Sinte-Merten van deze genuchten,
 Hij met zijnen grijzen baard,
 Die in zijne oudere dagen
 Nog uit het zingen moet gaan’⁽³⁾
 Juffrouw, wil ons kabasken wat vullen
 En laat ons niet langer staan;
 Dan zullen wij lustig smullen,
 Adieu! Juffrouke tot ten naaste jaar.’

Een andere tekst van die 2 liedjes door *Delafaille* als de oorspronkelijke beschouwd, werd hem aldus opgegeven:

(2) Vgl. *Ons Volksleven.*, IX, 47; *Volk en Taal*, VI, 58 vlg.; De Cock-Teirlinck, *Kinderspel*, VII, 127.

(3) Vgl. var. uit Mechelen en Leuven:

‘Sinte Merten van den negeristen (?)
 Hij met zijnen grijzen baard,
 Dat hij in z'n oude dagen
 Langs de deuren bedelen moet gaan’ enz.
 (Pol de Mont, in *Volksk.*, IV, 27).

a) 'Van Rossem hadt goey vrienden,
 Als hij aen 't plunderen was;
 Hij hopte dat hij mogt vinden
 Want het quamp bij hem te pas.
 Hij beloofde aen syn vrou,
 Dat hij koecken backen sou
 In 't fijn, int fijn,
 Want als er wat te sneppen is,
 Dan sal hij vrolyck zijn.'

b) Merten van Rossem vandeze berugte,
 Hy met syn grysen baert,
 Die in syne oudere daeghen
 Nog uyt swingelen moet gaen.
 Borghers wilt syn cabascken maer vullen
 En laet hem niet langer staen,
 Dan sal hy lustig smullen,
 Adieu, Borghers, wacht u van syn schaer.'

Ook in de Kempen (Arendonck, Desschel, Rethy enz.) zegt *Delafaille*, waar de Zwarte Merten alles plunderde en verwoestte, wordt nog jaarlijks in de St. Mertenliedjes aan die gruwelen herinnerd. Daar zingen de kinderen:

'Sinte Merte van Rossum,
 Vier koppel ossen,
 Haalt vier, stookt vier,
 Sinte Merten van Rossum is hier.'

Gansch ten onrechte evenwel, denkt *Delafaille*, dat die St. Martensvuren teruggaan op de brandstichtingen van Maarten van Rossem, de St. Jans-, St. Pieters- en St. Mar-

tensvuren zijn van heidenschen oorsprong en reiken dus veel verder dan de beruchte veldheer.

V. Uit den geuzentijd.

Het geldt hier enkel schimprijmpjes, die de kinderen reeds in den mond hebben, om een onvriendelijken of vijandigen makker te tergen.

1.

‘Geus,
Lange neus,
Schèrepe kin

Daar wönt den duvel in.’

(St. Antonius-Brecht. = O. Volksl. I, 53).

2.

‘Geus, geus!
Lange neus,
Korte kin,

Daar kruipen de duvelkes in!’

(Kasterlee = Volksk. I, 287).

3.

‘Geus, geus,
‘Dobbele geus!’⁽⁴⁾

(4) Uitgespr, *gees*, met de zachtlange *ee*. (Rondom Aalst op den rechteroever van den Dender).

Ga naar Mechelen om 'n bees:
 Krijgde geen,
 Blijf geus!
 (Rondom Aalst.)

Als een jongen naar een anderen spuwt, maakt de getergde van dat rijmpje gebruik (aldus o.a. te Herdersem, te Welle, te Denderleeuw, enz.).

VI. Het tweede Oostenrijksch bewind.

1.
 ‘Achter Matrosseleers deur
 Ligt begraven den ouwen bulte Matheus;
 Dominé markies de Pré
 Lotert de bazatsé.’
 (Wichelen.)

2.
 ‘Als Gillis⁽⁵⁾ Van der Meersch
 Op schildwacht stond,
 Had hij geenen toebak,
 Hij pruimde stront.’
 (Wichelen.)

Ik acht het waarschijnlijk dat wij hier met een spotrijmpje op den generaal *Van der Meersch*, uit den patriottentijd te doen hebben; vooreerst omdat hij in het kader van 't soldatenleven wordt geplaatst, ten tweede, omdat hij, de overtuigde Vonckist, door de geestelijkheid en de Vander Nootisten

(5) Op zijn Fransch uitgesproken.

gehaat en vervolgd en zelfs in de gevangenis geworpen, daardoor bij 't volk tot een voorwerp van spot geworden was, hetgeen in 't bovenstaand rijmpje duidelijk te voorschijn komt. Die spot spreekt ook uit den hem toegekenden voornaam *Gilles*, die rondom Aalst synoniem is van onnoozelaar.

De volksrijmpjes, wijzend op den Pruikentijd - een tijdruimte, die hoofdzakelijk samenvalt met het 2^e Oostenr. bewind hier te lande - zullen wij liefst onvermeld laten, daar zij ons toch geen eigenlijke historische personages of toestanden doen kennen. Slechts drie, trouwens, konden wij er opteekenen: twee zijn Westvl, en komen voor in *Rond de Heerd*, I, 34 en III, 32. In het tweede is spraak van een mij onbekenden 'Prins Lobbedei'? die 'een djente man (was)!'. Het derde van 'Kobe Kalot', hoort thuis te Denderleeuw (zie mij Spreekw. o. Oude Gebr., 2^e dr. bl. 160, alsook *De Cock-Teirlinck*, Kinderspel, VIII, 150; het eerste van 't drietal wordt aldaar, bij vergetelheid, gemist.

VII. De eerste Fransche republiek.

In een door mij medegedeeld volksliedje (Volksk. XIII, 59), aan een familiehandschrift uit 'den Franschen tijd' ontleend, worden de Franschen 'Roovers van ons zilvere plaete' genoemd; 't is dat karakter van plunderaars en dieven dat deze volksrijmpjes aan de Sansculotten, aan de Fransche overweldigers in 't algemeen toekennen. Die 'Kale Franschen', immers of die 'Kale Fransche ratten', zooals ze in een ander volksrijmpje of -liedje heeten, stalen nog wat

anders dan onze schilderijen, klokken en kerksieraden, en blijkens deze Hollandsche marsch, hadden zij het ook noodig.

‘Rataplan, rataplan, rataplan!
Daar komen die drommelsche Franschen weer an,
Ze hebben geen kousen en schoenen meer an,
Rataplan, rataplan, rataplan!’

Die regels zegt Dr. Boekenoogen, wien ik 't rijmpje ontleende, zijn niet ontstaan uit tevredenheid over de Fransche ‘tactiek om het rijke Holland voor de kleeding en de voeding der Fransche troepen te laten zorgen.’⁽⁶⁾ Beteekenisvol, overigens, was hun naam *Sansculottes*.

In heel 't Land van Aalst, komt een soort van wilden vaderons voor, min of meer in dezen zin:

‘Onze Vader, die in de hemelen zijt,
Achter onz' schuur staat een mijt,
Als de Franschen komen zijn wij ze kwijt.’

Welsprekender is de volgende Westvl. ‘Godes zegen’ in den kindermond:

‘God zegene het brood en ook het mes,
Laat ons eten binst dat 't er es,
Van dat de Franschen kamen
En 't ons afnamen,
Me zoûn daar staan en gapen
En zonder eten moeten slapen.’

(6) *Onze Rijmen*, Leiden, Sijthoff (z.j.), bl. 5.

Te Heule en in de omstreken is die zegening wat gewijzigd:

‘De benedictie over 't ge(r)s,
 Laat ons eten binst dat 't er es.
 Van dat de Franschen kamen
 En al namen
 We zoûn daar staan en kijken
 Met neuzen lijk pijken.’
 (*R. den Heerd*, VI, 200.)

Ook te Cuerne bekend, doch de 3^e en 4^e regel luiden:

‘Dat de vijand kwame
 En ons eten name.’

en aan 't slot wordt de regel toegevoegd:

‘In het eeuwig leven .Amen.’

(*Biekorf*, VI, 272. - Ook *De Cock-Teirlinck*, Kinderspel, VIII, 186.)

Ook de Duitschers hebben dergelijke rijmpjes; ik geef slechts dit aftelrijmpje uit Kassel:

1, 2, Polizei,
 3, 4, Offizier,
 5, 6, alte Hex,
 7, 8, gute Nacht,
 9, 10, Kapitän,
 11, 12, Heulen die Wölf.
 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20.

Die Franzosen zogen nach Danzig,
 Danzig fing an zu brennen,
 Die Franzosen fingen an zu rennen,
 Ohne Strümpf und ohne Schuh
 Rannten sie nach Frankreich zu.

(*Lewalter u. Eskuche, Hessische Kinderliedchen, 23.*)

In een aftelrijmpje over heel Vlaamsch-België verspreid, is er sprake van een Engelsch schip, dat daar ergens onder de groene boomen (hagen, linde) ligt; daarop is de Franschman gekomen, ditmaal echter geen sansculotte, want hij heet ‘zoo rijk als ik’, en wat meer zegt: ‘hij droeg een hoed met (vol) pluimen, nen hoed van perkament!’ Doch 't was een wreede kerel en bijna overal luidt het:

‘Dat heel de stad moest ruimen
 Van zoo ne wreede (of vieze) vent.’

En te Merchtem komt zijn karakter nog beter uit:

‘Hip, sa-de-grip’, hij sprak Fransch!
 ‘Gare, sa-de-bleu!’ of ik breek u den hals.’

Te St. Elooï's-Vijve hoort er zelfs de plunderzucht weer bij:

‘De Franschen waren gekomen,
 Wij waren gerenuweerd.’ (geruineerd).
De Cock-Teirlinck, Kinderspel, VIII, 232 vlgg.

VIII. Het eerste Fransch keizerrijk.

Niet lang geleden vond *D' W. Zuidema*, te Amsterdam met krijt op een schutting geschreven:

‘Camberlain⁽⁷⁾ de moordenaar,
De duivel heeft hem bij het haar,
Roept nu uit zijn laatst vaarwel,
De duivel sleept hem naar de hel.’

Wel een bewijs, zegt hij, dat het volk nog altijd behoefte voelt zich lucht te geven *in rijm*.

Ja, over alles en allen, weet het volk rijmpjes te maken, heden om de geschikte houding voor te schrijven, die men in de bestekamer (n^o 100) dient aan te nemen, morgen om al de burens, vrienden en kennissen tot eene berijmde Litanie aaneen te rijgen of op hunne namen, hunne gebreken of hunne eigenaardigheden een min of meer onschuldig spotrijmpje uit te denken. De voorbeelden zijn legio. (*De Cock-Teirlinck*, Kinderspel, VIII). Het spreekt van zelf dat wereldberoemde mannen als *Napoleon I*, wiens naam in ieders mond is, nog veel meer de volksmuze tot werkzaamheid hebben geprikkeld. Natuurlijk is van die rijmelarij oneindig veel verloren gegaan; enkel in kinderrijmpjes, vooral aftelrijmen, hoort men nog heden den naam weerklinken en bijna altijd om hem toe te juichen! Zie maar:

‘Stavele is capable
van te kappen met de savele,

(7) De gehate Engelsche minister, die den gevloekten oorlog tegen de Zuidafrikaansche boeren uitlokte.

en te schieten met 't kanon.
 Viva Napolion.
 (*Biekorf*, IV, 60).

G. Gezelle, die dat rijmpje meedeelt, voegt er dezen commentaar aan toe: ‘Bij den eersten of den tweeden inval van de Fransrhen in ons land hebben de Stavelaars bewezen dat het niet ten onrechte is dat er zoo loffelijk van hun gedicht wordt.’ Te Assenede vindt men een aftelrijmpje eveneens eindigend met een ‘Van Aribonbon, viva Napoleon!’ (*Volksk.*, V, 7). Te Segelsem is die juichtoon vervangen door een ‘Aitsie, Napoleonk’ (*Teirlinck*, Idiot. I, 87). In een soortgelijk rijmpje uit 't Land van Waas, wordt de naam verminkt tot ‘Junapolon’ (*Joos*, Idiot, 66). Een enkele maal ziet men hem in een ongunstigen zin vermeld, aldus te Lokeren, in een aftelrijm aanvangend met ‘Op de brugge zat een mugge’, en eindigend met:

‘Mietje van Oostende,
 Zat daar zonder hemde,
 En de bim, bam, bom,
 De vieze Napoleon.’
 (*Kinderspel*, VIII, 252).

Elders komt *Bonaparte* in de plaats; zoo lees ik in *Rond den Heerd*, IV, 152:

‘Mietje van de mart,
 Mietje van de mart,
 't Kocht een blauwe schorte,
 Eene voor mij,
 Eene voor jou,
 En eene voor Bonaparte!’

En eenigszins gewijzigd te Waregem (*Volk en Taal*, III, 182).

‘Moeder koop mij een blauwe schorte,
Eene voor mij,
Eene voor Seppie,
Eene voor Bonaparte.’

In de omstreken van Zuidbroek (Groningen) en waarschijnlijk ook elders in de ommelanden, zoo schrijft mij Dr. Zuidema, is *Bonnapârte* een scheldwoord. ‘Ik hoorde een boerin vertellen, dat haar dochtertje haar de beteekenis had gevraagd: ‘en doe legd 'ik iens oet, dat-tat zoo'n strèng kaizer 'wést 'àr.’

IX. Onze vereeniging met Holland.

Eerst een paar rijmpjes, die wellicht teruggaan op den Hollandschen tijd, maar zonder eenige kwade bedoeling:

Jantjen heeft zijn kloefkens aan,
Hij moet er mee op schildwacht staan,
Hollandsch Jantjen,
Hoepkadee, hoepkadee,
Hij danst zoo geerne
Zoo geern de polka mee.’

Hierbij behoort een koordedansliedje uit Oultre. (*De Cock-Teirlinck*, Kinderspel, II, 35).

‘Hollandsch Jantje,

Hoepkadee,
 Danst eens mee.
 Hollandsch Jantje
 Hij danst zoo geren mee.'

Duidelijk spreekt onze vijandigheid tegen Koning Willem en zijn regeering uit deze strafrijmen:

'Waar' Willem weg, wij waren wel.'
Joos, Idiot. 384).

'Wij willen Willem weg;
 Wil Willem wijzer wezen,
 Wij willen Willem weer.'
(Assenede - 't Daghet, VI, 111).

Enkele tergrijmpjes uit den mond der straatjeugd, van beide zijden der Holl.-Vlaamsche grens opgevangen, zijn herinneringen aan de omwenteling van 1830. 'Als Belgische jongens, zegt Pol de Mont⁽⁸⁾ zich over de grens wagen, die Noord-Nederland van Oostvlaanderen scheidt, worden zij door de Zeeuwsche kornuiten alsdus verwelkomd:

'Hip, hip, Oranje boven!
 België in den oven!
 Vivat Willem drie!'

Waarop onze Belskens dan antwoorden:

(8) *Volkskunde*, I, 266.

‘Vivan Potter en 't Houtebeen!
Zes kanonnen op één kasteel!’
(*Stekene, Moerbeke, Koewacht, enz.*)

Het rijmpje van de Antwerpsch-Noordbrab. grens:

‘Hollanderke,
Bollanderke,
Kaaskop!’

schijnt een dier gewone tergrijmpjes, die men op de grenzen van landen en gemeenten zoo dikwijls te hooren krijgt en die aan geen historische gebeurtenissen vasthangen.

Ook in het volgende oogstrijmpje, in Klein-Brabant bij ‘t inhalen van den haan’ gebruikt, is spraak van (De) Potter en het Houtenbeen, twee bekende figuren uit de Brabantsche omwenteling:

‘Vivat Potter en het houten been!
Al dat valt, dat is vaneen!
Lest begost en eerst gedaan
Sjó, hip, hip, hoera!’
(*Ons Volksleven*, VI, 129.)

Hoogst waarschijnlijk dagteekent dit spotversje uit Denderwindeke eveneens van 1830:

‘De Volontairen van Grammont
Die lieten stelen hun kanon.
Zij exerceerden gelijk de koeien,
En ze stelen al de savooien!
Rokkedokke dok

Met eenen krommen kop!
 Z' hebben een geweer lijk nen blomkoolstok!
 (*Volkskunde*. I, 62.)

Ziehier een kinderliedje, waarin de bekende Hollandsche generaal Chassé ter sprake komt:

‘Als meneer Chassé nog een klein kind zal koopen,
 Zal het voorwaar een Hollander zijn;
 Al bij 't kasteel zal men het laten doopen,
 Generaal Vander Smissen zal peter zijn.
 En avant, marchez en courage (bis),
 Schep moed en goed courage
 En avant, marchez,
 Schep moed en goed courez,
 En avant, marchez
 Weg met den Hollandais’
 (*Lier*.)

Ook in den Vaderons der Belgische Patriotten ziet men den geduchten Chassé opdagen, wij laten hem hier volgen, hoewel hij niet in rijm is gezet:

‘Heere Koning, die in 's Gravenhage zijt, vervloekt zij uw naam! Laat ons vermaledijden uw rijk! Dat uw wil niet geschiede in ons land als bij de vreemde mogendheden! Wij zullen trachten te krijgen ons dagelijksch brood. Laat ons onze schulden en betaalt de uwe zelf. En leidt de fabrikanten niet meer in kwade bekoringen; maar verlost ons van. Chassé en heel zijnen aanhang. Amen!’

Volkskunde I, 53; vermeldt een reeks van zulke spotgebeden uit denzelfden tijd, doch wij geven hier enkel den

berijmden *Hollandschen Vaderons* van 't jaar 30, die nog heden in Vlaanderen bekend is (o.a. te Denderwindeke):

‘In den Haring, in den Paling, in den Abberdaan en
 [het gaat er op aan.
 De Koning die in Holland zijt,
 Uw naam die is vermaledijd;
 Hij mag niet meer komen in ons rijk,
 Zijn wil geschiede in ons land niet meer,
 Hij heeft ons ontnomen ons dagelijksch brood
 En wij vergeven hem die schulden nooit.
 Hij zal Potter niet meer doen lijden
 En wij zijn verlost van den rotten kaas. Amen.
 ‘In den Haring, in den Paling, in den Abberdaan en
 [het is er mee gedaan!’

Daar tegenover staat een *Belgisch Onze Vader*, dat wij overnemen uit het *Volksbelang*, van 2 April 1910. Het Gentsche weekblad kondigt het belangwekkend gebed aldus aan:

‘Aan *Het Getrouwe Maldeghem* werd het volgend historisch stukje medegedeeld door zekeren notaris V., die het in oude papieren gevonden heeft. Het werpt eenig licht op de gemoedstoestanden kort na 1830:

Belgisch Onsen Vader.

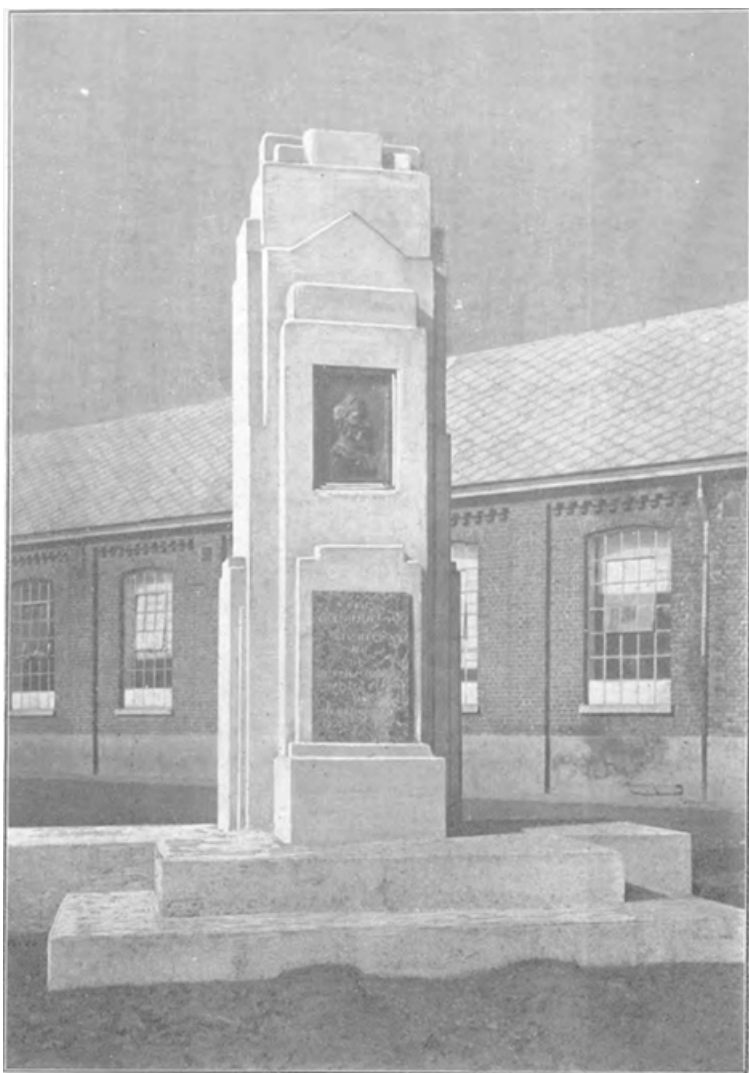
‘Onsen goeden Vader
 Die in Schravenhage zijt,
 Geheert sy uwen Naam!
 Laet ons wederkeeren

Onder uwe Regering!
Uwen wil geschied
In de Suydelijke als in
De Noordelijke Provinciën,
Geef ons weder ons dagelijksch brood
Dat wij verloren hebben;
Vergeef ons onsen dwaazen opstand,
Gelijk wij zullen indagtig zijn
Onse verleyders; en laet ons niet sterven
Van honger, maar verlost ons
Van dien sotten Potter
En van alle sotte Patriotten.

Amen.ʹ

Een paar Waalsche spotrijmpjes tegen Koning Willem I vindt men in *Wallonia XVIII*, 95, 175 en 225.

A. DE COCK.



Ontwerp: Cl. Trefois.
Het *Alfons De Cock*-gedenkteeken te Denderleeuw

De luis in volkssage en volksgeloof door Alfons de Cock

Verschenen in *De Stroom. Algemeen Maandschrift voor Vlaanderen*, I^e jg., nr 2 (15ⁿ Augustus 1918), blz. 90-102. Boekhandel 'Flandria', Kathelijkenstraat, 3, Antwerpen.

Volgens het Bijbelverhaal is de ongehoorzaamheid onzer eerste ouders de oorzaak dat de mensch den dood sterft; de dood, benevens allerlei ziekten en kwalen zouden dus als een gevolg van den zondeval zijn te beschouwen.

Een mythe van gelijken aard en van weinig minder bekendheid, wordt bij de oude Grieken aangetroffen. Pandora, de zoo rijk begiftige eerste vrouw bij de Hellenen, kreeg als huwelijks-gift een doos, haar door Zeus meegegeven, en waarin alle rampen, ziekten en kwellingen, die de menschheid treffen, waren opgesloten. Door nieuwsgierigheid gedreven, opende zij de noodlottige doos, waar terstond alle onheilen en kwalen uit te voorschijn kwamen en zich over de aarde verspreidden. Alleen de hoop bleef op den bodem van de doos, toen Pandora haar weder sloot.

Ook in de nog levende volkstraditie vindt men dergelijke voorstellingen terug. Zoo zien wij bij de Indianen van Noord-West-Canada, de ongehoorzaamheid op dezelfde wijze bestraft als bij den eersten Bijbelmensch: de overtreding van een gebod, brengt den schuldige in de armen van twee

boosaardige zusters, zoodat hij na één nacht van vleeschelijke wellusten door een afgrond wordt ingezwolgen. Gelukkig wordt hij door een reusachtigen wolf bevrijd. Dan wil de jongeling zich op de meisjes wreken, en *sein plein de souris* ontmoetend - de andere heette: *Sein plein de belettes* - poogt hij haar te dooden, maar dat gaat niet, dewijl zij onsterfelijk is. 'Alors il lui déchira ses vêtements, il la mit en lambeaux, et toutes les souris, les rats, les taupes, les serpents, les vers et autres bêtes malfaisantes, qui étaient enfermées dans son sein, en sortirent et se répandirent sur la terre, où elles ont habité jusqu'à ce jour. C'est depuis lors qu'il y a sur la terre tant de maux, de maladies, de famine, de jeûne forcé, la mort et le froid. Tout cela nous est venu par la désobéissance du jeune homme et la malice de la femme⁽¹⁾.

In een Zuidrussisch dorp, op de Pruth gelegen, komt in den volksmond een vertelsel voor dat een soort parallel vormt van de Pandora-mythe. De schepping van den ooievaar ligt er aan ten grondslag: Als God allerlei slangen, vorschen, wormen en dergelijk ongedierte geschapen had, pakte Hij alles in een zak samen, bond hem toe en reikte hem over aan den mensch; deze zou den zak, zonder er een blik in te werpen, naar de zee dragen en hem daar uitgieten. Doch, onderweg, door zijn nieuwsgierigheid geprikkeld, opende de mensch den zak. En zie, het gansche leger ongedierte kroop of sprong dadelijk naar buiten en verspreidde zich links en rechts. Tevergeefs poogde hij de dieren één voor één te vangen; het bleek onmogelijk. Dan weende hij en God zeide tot hem: 'Nu zult gij in eeuwigheid slangen,

(1) Petitot, *Traditions indiennes du Canada Nord-Ouest*. (Paris, 1886), blz. 352-358.

vorschen, wormen, enz, vangen'. En op hetzelfde oogenblik veranderde God den mensch in een ooievaar⁽²⁾.

Ook bij de Tscheroki-Indianen vindt men een Pandoramythe: 'Aanvankelijk zaten al de dieren in een hol opgesloten. Eens drong een ongehoorzame jongeling erin en liet de dieren los. Daarover erg vertoord, stiet zijn vader met den voet het deksel van een pot weg, waaruit allerlei wandluizen, muggen, luizen en dergelijke te voorschijn kropen of vlogen. Aldus ontstond het ongedierte'⁽³⁾.

Zien wij hier telkens de ongehoorzaamheid of de nieuwsgierigheid van den mensch bestraft, nu eens met ziekten en kwalen, dan eens met lastig of venijnig ongedierte, in een anderen vertelselcyclus vindt de menschelijke luiheid een soortgelijke straf, en hierbij willen wij wat langer stilstaan.

Een Vlaamsch vertelseltje, in 1890 door *Am. Joos* van St. Niklaas opgeteekend en uitgegeven, luidt als volgt:

'Wanneer O.L. Heer nog op de wereld leefde, wandelde hij eens door een bevolkte straat. Bijkans voor ieder deur zag hij een vrouw met gevouwen armen staan en een praatje doen met de voorbijgangers of de geburen; ja zij hadden niets te verrichten, dat was zeker. O.L. Heer sprak eene hunner aan:

- Vrouw, zeide hij, hoe staat gij hier op straat? Waarom zijt gij in uw huis niet bezig met te werken?

- Ik en heb geen werk, antwoordde zij.

- Gaat binnen, kijkt naar uw kinders hoofd, daar zult gij bezigheid genoeg vinden.

Zij trok in heur huis en vond op het hoofd harer kinde-

(2) *Am Urquell*, III, 18.

(3) *Journal of American Folk-lore*, I, 97 vlg.; *Am Urquell*, IV, 131.

ren een menigte kleine en vuile beestjes, die wij nu luizen noemen⁽⁴⁾.

Wij troffen hetzelfde vertelsel te Rupelmonde aan. Ook aldaar zag O.L. Heer een hoopje klappeien bij elkander staan, die verklaarden niets anders te doen te hebben.

- 'Gaat dan ten minste uwe kinderen van de vuiligheid reinigen', sprak Onz' Heer.

'Zij ihebben geen vuiligheid', antwoordden de wijven stoutweg.

Maar als zij te huis kwamen, zaten hun kinderen vol klein ongedierte: hun kleederen, hun hoofd en heel hun lichaam wemelden ervan. Nu hadden de vrouwen de handen vol, doch hoe zij er ook jacht op maakten, zij konden het ongedierte tijdelijk doen verhuizen, maar niet doen verdwijnen. Het bleef voortbestaan tot straf en spijt van de luie vrouwen⁽⁵⁾.

Volgens *A. Harou* zegt men te Antwerpen, dat vlooiën geschapen werden tot bestraffing der vadsige wijven⁽⁶⁾. De vlooiën zouden hier dus de luizen vervangen hebben, wat in menige variante van dit vertelsel het geval is. Aldus in een Grieksche lezing van het thema, door *Politis* opgeteekend:

Als God de wereld schiep, schiep hij ook man en vrouw. De arme man toog aanstonds aan 't werk, om zijn brood te verdienen, de vrouw echter dacht er niet aan iets te doen. Op zekeren dag, toen de oude God in de schaduw van een boom zat, bemerkte hij plotseling de vrouw, uitgestrekt in

(4) Am. Joos, *Vertelsels van het Vlaamsche Volk*. (Tielt, 1890), II, 114.

(5) P. De Mont en Alf. De Cock, *VI. Vertelsels*. (Gent, 1898), blz. 64 vlg.

(6) *Mélanges de Traditionnisme*. (Paris, 1893), blz. 53.

het gras te slapen liggend. Hola! denkt hij, ‘ik heb haar geschapen om dep man in zijn werk bij te staan, en niet om zich in de zon uit te warmen.’ Daarop neemt hij een handvol aarde en werpt ze op haar; verschrikt, onwaakt zij, en overal jeukte voelend, begint zij zich te krabben; uit de aarde waren vlooiën ontstaan, en sindsdien heeft ook de vrouw bezigheid gevonden⁽⁷⁾.

In Esthland waar men nagenoeg hetzelfde vertelt, vindt men de luizen terug; op Malta daarentegen wordt geen onderscheid gemaakt; er is enkel sprake van ongedierte, dat voor zending ontvangt ‘rusteloos te loopen, te krevelen en te zuigen’, waardoor de luie mensch geprikkeld en aan zijn plicht herinnerd wordt. Op Malta zien wij het ongedierte weer geboren worden uit het stof der aarde⁽⁸⁾.

Diezelfde bestraffing kan ook den luien man treffen. Volgens een Bretonsche variante (uit Morbihan), zagen Jezus en Petrus op een Meidag een man in het gras liggen. ‘Wat doet ge daar?’ vraagt Jezus. - ‘Ik koester mij in 't zonneken, omdat ik niets te doen heb’, is 't antwoord. - Jezus neemt een handvol zand, gooit 't hem in den schoot en verandert het in luizen⁽⁹⁾.

Ook in Hongarije komt die wijziging van het oorspronkelijke thema voor; insgelijks in Oost-Vlaanderen (n.l. te Wichelen), doch met een nieuwe wijziging er bij:

O.L. Heer en St. Pieter gingen eens samen wandelen. Daar vonden zij op hunne baan een man liggen aan wien zij den weg vroegen. De vadsige kerel gaf zich niet eens de

(7) Dähnhardt, *Natursagen*, II, 111-112.

(8) Dähnhardt, *Natursagen*, II, 113.

(9) Lavenot, *Lég. et Contes du Pays de Vannes*, 11; P. Sébillot, *Folkl. de France*, III, 301.

moeite om op te staan, en wees met zijn voet de richting aan, die zij te volgen hadden. ‘Wat gaan wij dien man tot belooning geven?’ vroeg daarop Onz' Heer. ‘Luizen,’ antwoordde St. Pieter kortaf, ‘hij heeft toch tijd genoeg, om ze te vangen’⁽¹⁰⁾.

Geheel en al in dezen laatsten vorm vindt men het thema insgelijks bij de Zweden in Esthland, evenals in Oostenrijksch Silezië; hier zijn het vliegen, dáár zijn het luizen en vlooien, die uit het toegeworpen stuifzand ontstaan. Elders wordt het thema versmolten met een ander motief, doch daar wil ik thans niet op ingaan⁽¹¹⁾.

Wordt tot hiertoe, in den persoon van vrouw of man, de aangeboren luiheid met lastige beestjes bestraft, het kan ook gebeuren dat de vrouw niet lui, maar enkel werkloos is en niets beters vraagt dan de daaruit ontstane verveling door eene of andere bezigheid te verdrijven. Aldus te onzent, te Tienen nl., zooals ons door *Pol de Mont* wordt verteld:

‘Toen O.L. Heer en St. Pieter nog op de wereld waalden, kwamen zij eens een oud vrouwken tegen, die er erbarmelijk uitzag. Onze Heer deed Petrus gaan vragen, wat haar scheelde. Toen Petrus terugkwam, nam O.L. Heer een handvol zand, en wierp dit op het vrouwken. Het zand veranderde in wel duizend vlooien. En zoo zijn deze insecten op de wereld gezet, om de vrouwen werk te geven’⁽¹²⁾.

Het voortbrengen van kwellend ongedierte door toegeworpen zand is dus evenzeer in Vlaanderen bekend als in den vreemde. Die Brabantsche lezing van het vertelsel komt, nagenoeg ongewijzigd, ook op een drietal plaatsen van het

(10) Die variant komt in de *VI. Vertelsels* (De Mont-De Cock) niet voor, omdat wij ze toen nog niet kenden.

(11) Dähnhardt, *Naturs.*, II, 115-116.

(12) *Volkskunde*, II (1889), blz. 65.

Loire-gebied voor: de hoofdpersonen zijn telkens O.L. Heer en St. Pieter en deze genezen, op de gewone wijze - hier het scheppen van vlooiën - een jonge of oude vrouw van de doodelijke verveling, die haar ongelukkig maakt; in Bretanje werpt Onz' Heer zand, op de andere plaatsen een handvol vlooiën over haar⁽¹³⁾.

Op Sicilië en in Rusland treedt O.L. Heer alleen op, en een oude vrouw verzoekt zelve, om toch iets te mogen doen; dan krijgt ze vlooiën, soms ook vlooiën en luizen, te vangen. Een hoog bejaarde vrouw uit Bulgarije, die niet meer werken kon, bad den Heer om een stille bezigheid en de Heer gaf haar vlooiën. Doch, toen ze de vrouw begonnen te bijten en deze hun niet te pakken kreeg, bad ze nogmaals: 'Seigneur, donne-moi quelque chose de plus tranquille, ce que tu m'as donné est trop folâtre'. En God gaf haar luizen tot tijdverdrijf⁽¹⁴⁾.

Naast de gewone voorstelling dat luizen en vlooiën enkel geschapen werden, om bezigheid te verschaffen aan luie of werklooze wijven, bestaan nog een drietal andere, veel minder bekende opvattingen:

a) Zoolang Adam en Eva in 't Aardsch Paradijs verbleven, waren er geen luizen; eerst na den zondeval, toen zij het verlaten hadden en in 't zweet huns aanschijns hun dagelijksch brood moesten verdienen, kroop het heksendiertje uit de zweetende huid te voorschijn. Hier is dus de luis een gevolg van den zondeval onzer eerste ouders. Genesis III, 17, wordt wel eens aldus verklaard: De aarde zij om uwentwille vervloekt,

(13) *Mélusine*, II, 8; P. Sébillot, *Revue d. Trad. pop.*, II, 369; *Folkl. de Fr.*, III, 300; Chapiseau, *Folkl. de la Beauce et du Perche*, II, 247.

(14) Schischmànoff, *Lég. relig. bulgares*, 24; Strausz, *Die Bulgaren*, 75; Dähnhardt, *Naturs.*, II, 112 vlg.

‘dat is, zij brenge vervloekte (schadelijke) wezens voort, als muggen, vlooien en vliegen’⁽¹⁵⁾

b) Luis en vloot kunnen ook een gevolg zijn van de bestraffing der sluwe, op menschenvleesch en bloed azende slang, zooals in dit Koerdisoh vertelsel: ‘Gedurende den Zondvloed strandde de ark van Noach op een röts en bekwam een lek. Daar nu de patriark en zijn volk gevaar liepen de prooi der visschen te worden, sprak de slang Noach aan en beloofde hem het lekgat te zullen stoppen, wanneer hij haar, na 't verdwijnen van den watervloed, met menschenvleesch wilde voeden. In zijn verlegenheid willigde Noach haar verzoek in, en de slang, in ihet gat sluipend, kronkelde zich ineen, en belette aldus het water binnen te dringen. Na den Zondvloed eischte zij het haar beloofde loon. Noach echter, tot vertwijfeling gebracht, ging te rade bij den engel Gabriël, die hem zei de slang in 't vuur te werpen. Noach wierp de slang in 't vuur, waar zij tot asch verbrandde. De asch gooide hij in de hoogte, opdat de wind haar verstrooien zou. Doch ze veranderde, eilaas, in kleine insekten en uit de asch der verbrande slang ontstonden allerlei wandluizen, vlooien en dergelijk ongedierte meer, die den armen mensch tot het einde der wereld zullen plagen. Op die wijze geniet de oude slang dan toch het haar beloofde voedsel’⁽¹⁶⁾.

Nagenoeg eensluitend is die overlevering in Europeesch Turkije (niet nader bepaald): De slang eischte vsor zich het recht, om het eerste wezen te bijten, dat uit de ark zou gaan: dit was Sem. Noach hakte de slang in stukken, om Sem te redden. Uit die stukken sprongen heele zwermen on-

(15) Leoprechting, *Aus dem Lechrain* (1855), 80; bij Dähnhardt, *Naturs.*, I, 215-216.

(16) Forde, *Corsica*, II, 174; (in *Am Urquell*, IV (1893), blz. 129).

gedierte te voorschijn: luizen, vlooien, vliegen en muggen, bremzen, enz., die dadelijk Noach en zijn kinderen begonnen te bijten⁽¹⁷⁾.

Dezelfde mythe ligt ten grondslag aan een Zuidslavisch vertelsel, dat wij hier verkort weergeven:

‘Toen het water van den Zondvloed al sterk was gedaald, zond de slang uit Noach's ark de vleeschvlieg uit, om te onderzoeken welk dier het zoetste bloed bezat. Dat bleek het menschenbloed te wezen, doch de zwaluw, met dien uitslag bekend geraakt, beet de tong der vleeschvlieg af, eer deze dat nieuws aan de slang had kunnen meedeelen. Woedend, wierp zich de slang op het jegens ons zoo goedgestemde vogeltje, dat echter, door een vlugge beweging, ontsnapte en er enkel het middendeel van zijn staart bij verloor; sedert hebben alle zwaluwen een gaffelstaart. Misnoegd over de handelwijze der verraderlijke slang, hield Noach haar, in de spleet van een gekloven stok geprangd, over het vuur. Terwijl zij aldus braadde, sprongen haar de schubben van het lijf: uit de witte schilvers ontstonden de luizen en uit de zwarte, de vlooien. Daarom zijn luizen en vlooien tuk op menschenbloed, terwijl de slang, nog steeds niet wetend waar het zoetste bloed te vinden, op alle dieren aast⁽¹⁸⁾.

c) Volgens een plantsage uit Estland opgenomen in *Veckenstedt's Zeitschr, für Volkskunde*, I, 316, zijn de weegluizen uit dennenappels ontstaan:

In den tijd als de dieren en de planten nog spreken konden, wilde een boer een pijnboom omhouwen, doch deze kwam er tegen in verzet; een tweede en een derde boom ins-

(17) P. Sébillot, in *Revue d. Trad. pop.*, II, 369.

(18) F. S. Krausz, *Sagen und Märchen der Südslaven*, II, n^o 81; A. De Cock, *Natuurverklar. Sprookjes*, II, n^o 77 B.

gelijks, zoodat de boer van zijn voornemen afzag. Op zijn terugweg naar huis, ontmoette hij O.L. Heer, en de kammervolle boer vertelde hem zijn wedervaren. ‘Van heden af’ zei toen de Heer, ‘ontneem ik de boomen alle spraak; alleen het stil gefluister der bladeren zal uw oor nog treffen. En vel voortaan zooveel boomen, als gij nuttig oordeelt’.

Als nu de eerste denneboom omgehakt werd, vergoot hij bittere tranen, die daarna tot hars verdikten. De smart der moeder trof echter de kinderen - de dennenappels - diep in het hart, en ze zeiden tot haar: ‘Ween niet, lieve moeder, wij willen het den mensch, die zoo meedoogenloos is, zwaar vergelden!’ Daar veranderden zich de schubben der appels in weegluizen en kropen in de huizen van de menschen, waar zij tot heden toe een erge kwaal en kwelling zijn⁽¹⁹⁾. Hier ziet men dus de meedoogenloosheid van den mensch bestraft.

Op een gelijkaardige wijze vindt in de provincie Posen de hardvochtigheid jegens den arme hare straf: de goedhartige meid eener gravin had juist een hongerigen bedelaar haar teljoor soep toegereikt, toen de gravin de keuken binnentrad en den bedelaar buitenjoeg. En zie, dienzelfden avond wilde zij met haar echtgenoot een bal bijwonen, doch moest haar plan opgeven, omdat haar nieuw zijden kleed, en al de andere kleederen, die zij maar even aanraakte, zelfs haar bed, vol luizen zaten. Eerst nadat de gravin, op raad van een geestelijke, die kleederen met het bed aan de armen had geschonken, werd ze van de luizen verlost.

De aandachtige lezer zal evenwel bemerken, dat in dit

(19) A. De Cock, *Natuurverklar. Sprookjes*, II, n^o 131.

bijzonder geval de overgezonden straf niet dient tot verklaring van den oorsprong van 't ongedierte⁽²⁰⁾.

Bij de plattelandsche bevolking, zeiden wij elders⁽²¹⁾, bestaat hier en daar nog het geloof dat schadelijk ongedierte, als rupsen, slekken, muizen en ratten, iemand door tooverij of een bezwering kan overgezonden worden. Komen die dieren ergens onverwachts, in groote menigte voor, worden zolders en schuren schielijk door een massa ratten overrompeld, zoo zeggen sommige onnoozelaars: 'ze zijn (of: dat werd u) gezonden'; in West-Vlaanderen heet dat 'een zende rupsen', of: 'een zendinge van ratten' of 'muizen'. Naar de oude volksvoorstellingen, ten andere, zijn muizen onweersdieren; heksen kunnen onweer, hagel en muizen maken⁽²²⁾. In West-Vlaanderen, naar sommige beweren, worden ook de groote landwormen, die 't koorn uiteten, door tooveraars en tooveressen in 't land 'gezaaid'; van rupsen 'zaaien' is daar insgelijks sprake⁽²³⁾. Al dat ongedierte,

(20) O. Knoop, *Sagen und Erzählungen aus der Provinz Posen*, (Posen, 1893), blz. 190 vlg. Slechts terloops wil ik hier nog op een paar vertelsels wijzen, waarin de luis een hoofdrol speelt, doch die niet passen in het kader van ons opstel: a) de oudindische fabel: *Luis en Vloot* (bij J. Henel, *Die älteste Fassung des Pançatranta*, Leipzig 1909, 2 dln, II, 29-30, Bk. I, n^o VII), waarin de luis tot haar schade, ondervindt dat men geen vreemden in huis mag nemen. In de Nederlandsche vertaling van Van der Waals, Bk. I, vertelling IX) treedt de wandluis in die plaats van de vloot.

b) *De Bismarksche Luis*. Ten Zuiden van Bismark staat de toren eener verwoeste kerk. Vroeger brachten de bedevaarders groote offergiften, naar die kerk, en deze dienden tot voedsel van de groote luis, die, aan een ketting gebonden, op de torenspits lag en dagelijks verscheidene ponden vleesch verslond. (Kuhn und Schwartz, *Norddeutsche Sagen*, Leipzig, 1840, n^o 155).

(21) *Volkskunde*, XV (1903), blz. 103 vlg.

(22) *Biekerf*, XII, 350 vlg. Wuttke, *Deutsche Volksaberglaube*, § 168; 't *Daghet*, XIII, 31.

(23) *Biekerf*, X, 12; *Rond den Heerd*, II, 81.

door een kwade hand over onze akkers verspreid of door bezweringen ons toegezonden, kan eveneens door zekere tooverpraktijken, belezing of bezwering, weer verwijderd en elders gezonden worden; zoo kende ik destijds, te Denderleeuw, een rattenbezweerder-rupsnaflezer, alsook lieden, die dom genoeg waren, om zijn hulp in te roepen of te aanvaarden⁽²⁴⁾. In Wallonië, waar idie volksbegrippen een nog krachtiger leven bezitten, bestaan zelfs 'des chasseurs de rats' van beroep. 'La croyance que certaines personnes ont le pouvoir d'envoyer les rats d'une maison à l'autre est tellement répandue sous prétexte que ceux-ci ont fait émigrer, à leur détriment, les rongeurs de leur maison'⁽²⁵⁾. 't Is hier echter de plaats niet, om daar verder op in te gaan.

Nagenoeg hetzelfde geldt voor luizen en vlooien. Zoo vond *G. Gezelle* in de nagelaten aantekeningen van deken De Bo het volgende: 'Zende (*de*). - Menigte van dat ongrui⁽²⁶⁾, dat, zoo sommigen denken, door tooverij iemand toegezonden wordt. Die jongen zat al met eens vol luizen; 't moet een *zende* geweest zijn. Er viel een zende rupsens op dat raaploof'⁽²⁷⁾.

Te Beverloo weet men te vertellen van huisgezinnen uit de buurt eener heks, waar allen, groot en klein, zich verscheidene malen daags zorgvuldig reinigden en toch altijd met een overvloed van luizen bedekt waren⁽²⁸⁾.

(24) Alf. De Cock, in *Volksk.*, VII, 2; XV, 129 vlgg. 't *Dagbet*, VIII, 31; XIX, 75.

(25) Colson, in *Wallonia*, X, 104 vlgg.

(26) Ook geschreven: *ongroei* (ongedierte).

(27) *Loquela*, X, 24; XII, 72. Ook *Volksk.*, VII, 2.

(28) 't *Daghet*, XIII, 30.

Te Denderleeuw werd raij dienaangaande de volgende sage verteld⁽²⁹⁾:

‘De werkman van den pastoor kon op zekeren dag zijn werk niet gaan verrichten, omdat 's morgens heel zijn huis - mensch en beest - vol luizen zat. De pastoor komt zien wat er schort en de werkman zegt: ‘We zijn betooverd; zoolang gij ons daar niet afhelpt, kan ik niet komen werken’. - ‘Morgen is 't gedaan’, verklaart de pastoor, en 't was inderdaad gedaan. Nu ging de werkman weer naar den tuin van de pastorij en bereidde er twee groentebedden. Den volgenden morgen waren deze zoo platgetrapt als een dorschvloer: dat was de wraak der heksen. De werkman herstelde alles, maar den tweeden nacht was 't nogmaals hetzelfde spel. Den derden nacht ging de pastoor met zijn stok in den tuin staan en sloeg de heksen links en rechts, dat ze schreeuwden en huilden. Toen was 't voor goed gedaan. Maar zie! den volgenden Zondag zat de pastoor zelf vol luizen, zoodat men een anderen pastoor moest bijroepen om hem te onttooveren’.

Te Oultre, bij Ninove, heeft de Duitscher *J.W. Wolf*, deze sage uit den volksmond opgeteekend: ‘Jaren geleden woonde in Oultre een man met zijn meid in een groot huis. Op een morgen vond hij op een schoorsteenmantel een paar dikke eieren liggen, en ofschoon hij niet wist, evenmin als de meid, waar die vandaan kwamen, aten zij die zonder argwaan op. Kort nadien lagen daar wederom eieren, en de man zei: ‘Wij hebben hier zeker een huisgeest, die ons deze eiers brengt, doch, dat hij maar voortga, de eiers zullen mij smaken. Hij at ze weer op en dat gebeurde nog een paar keeren achter elkaar.

(29) Uit den volksmond.

Het duurde echter niet lang of de man zat vol ongedierte, dat hij niet meer gaan noch zich bewegen kon, zonder dar er hem honderden van het lijf vielen. En alle middelen, daar tegen aangewend, waren boter aan de galg. Eindelijk ging de meid bij den deken van Geeraardsbergen te rade. 'Ik kan u helpen,' zeide hij, 'doch het zal zwaar vallen. Zijt gij bang?' - 'Neen,' antwoordde het meisje, 'voor mijn meester wil ik alles wagen.' - 'Goed,' sprak de deken, 'ga dan dezen nacht te twaalf uur van huis weg en kom hierheen, in de kerk, doch laat u door niets van den weg afbrengen, wat u ook overkomen moge.' De meid beloofde dat te doen en 's middernachts begaf ze zich op weg naar Geeraardsbergen. Daar zij evenwel den gegeven raad niet stipt had gevolgd, kon de deken haar niet helpen⁽³⁰⁾. Den tweeden nacht daarentegen, liet zij zich niet meer van haar stuk brengen. In de kerk gekomen, vond zij den deken, die op haar wachtte en dadelijk een bezwering begon; nu vernam ze dat het haar oude gebourvrouw was, die haar meester al die luizen had aangezet⁽³¹⁾.

In *Streuvelds' Lenteleven* krijgen wij een mooi staaltje van dat volksgeloof in West-Vlaanderen; het stukje - als dokument op te vatten - heet '*Van Ongroei*'⁽³²⁾, en vertelt van een oude bedelaarster, die door een troepje school-jongens voor 'toovermete' gescholden, en bovendien gesard en erg mishandeld wordt. Ze vermaledijdt de kwelduivels, die haar halfdood op de straat laten liggen. Een uurtje nadien komt ze in 't huis van een der belhamels (Fonske Cruysse) een boterham vragen. Moeder is afwezig maar de

(30) Ik geef hier slechts een samenvatting van het verhaal.

(31) Wolf, *Deutsche Märchen und Sagen*, n^o 160.

(32) Stijn Streuvels, *Lenteleven* (Maldegem, 1899), blz. 87-97.

oudste zuster geeft haar een dikke snede met melk. Eer zij vertrekt, streelt zij met haar vingers door den knaap zijn kroezelkop. ‘Dat is voor mijn braven jongen,’ vleide zijn maar grijnslachte leelijk. Spoedig nu begon de knaap den kop te krauwen, nu hier, dan daar. ‘t Is zoo in eens gekomen,’ zeide hij tot zijn zuster, die dat opmerkte, en alsof de jeukte nog sterk toenam, krabde hij geweldig met beide handen en weende van pijn. Toen moeder binnenkwam en hoorde wat er gebeurd was, en dat de ‘tooveres’ Mete Vrange het hoofd van Fonske had gestreeld, riep ze: ‘God van den hemel, jongen, wat hebt ge? Ge zijt betooverd? *G'hebt heur kwaad gedaan!*’⁽³³⁾ Daarop liep ze buiten en kwam terug met de ‘vuile tooverheks’ die zij met geweld voortsleurde en niet weder losliet, dan nadat ze een remedie tegen de luizen had aangeduid⁽³⁴⁾. En de remedie hielp.

Het woord der Westvlaamsche moeder verdient eenigszins de aandacht: ‘G'hebt heur kwaad gedaan.’ Het luizenaanzetten is hier dus een wraakoefening, een soort van straf voor de kwajongensstreken van den schoolknaap. Dezelfde voorstelling vindt men in de Oberpflaz: ‘Läuse anthun,’ zegt Schönwerth, ‘ist ein stark gebrauchtes Mittel, sich am Beleidiger zu rächen.’ Men tracht van den betrokken persoon eenige haren te bekommen, legt die met een papiertje, waarop zijn naam staat, in een potje, dat men toesluit en bergt dit in een mierenhoop. Spoedig ziet de vijand heel zijn lichaam overrompeld door roode luizen; deze bijten echter niet⁽³⁵⁾.

(33) Wij cursiveeren.

(34) Rozemarijn met stinkende kamille (*Anthemis Cotula L.*) in zoetemelk gekookt en daarmee, vuurheet, den kop wasschen.

(35) Fr. Schönwerth. *Am der Oberpjtatz, Sitten und Sagen*, III, 203. Ook *Revue des Trad. pop.*, XXI, 307.

Ook in Vlaanderen is 't een algemeen geloof, dat een heks slechts enkele haarpijltjes van iemand behoeft, om hem te kunnen betooveren; daarom, wie zich kamt, dient de losgekomen haartjes te verbranden. In de sage uit Oultre, boven medegedeeld, had de heks macht gekregen over den man, dewijl deze de toovereiers had opgegeten⁽³⁶⁾, - evenals de tooveraar macht bekomt over uw geldkist, als gij zijn eigen toovergeld in uw kist legt, bij het uwe.

In een dorp bij Körlin (Pommeren) bezat een schaapherder een tooverboek, waardoor hij veel wonderbaars kon verriichten. Eens had hij een hevigen twist met den koetsier, die bij denzelfden heer diende, en eindigde met de bedreiging: 'Dat zult gij bekoopen!' Toen de koetsier nu met den wagen wilde uitrijden, bevond hij dat deze krioelde van de luizen. Op verzoek van den heer, nam hij ze weer weg⁽³⁷⁾.

Het tooverboek stelde dus den schaper in staat, om luizen voort te brengen. Ook in Unterpölitiz (Thüringen) vindt men nog heden verscheidene personen, die luizen kunnen maken⁽³⁸⁾, wat beantwoordt aan het muizen-maken der heksen, waarvan boven sprake.

In de Fransche Ardennen kunnen de tooveraars u wel luizen verzenden, maar zij zelf worden er soms door besmet en opgevreten: 'Les sorciers ont toujours été, et partout, des donneurs de poux'⁽³⁹⁾, zegt *Meyrac*. 'C'était là un de leurs grands maléfices, et souvent ils étaient autrefois reconnus à ce signe que la vermine les couvrait ou que les poux

(36) Vgl. *Der Eremit als Hexenmeister*, in *Sagen aus dem Unteruallis* van J. Jegerlehner, (1909), blz. 184.,

(37) *Pommersche Volksk.*, VI, (1898), blz. 93.

(38) *Zeitschr. d. Vereins f. Volkskunde*, V, 94; Wuttke, S. 393.

(39) Zie ook: Rolland, *Faune pop. de France*, III, 256.,

les dévoraient'. En hij vertelt ons verder deze Ardensche sage:

'Eens kwam een oude schooister zich aan den ingang van het dorp Omont, op een steen, nederzetten en begon haar te kammen: men zag er de luizen met duizenden uitvallen. Op zekeren dag wist zij dat ongedierte op een jongeling van Omont over te brengen, en welke middelen hij er ook tegen aanwendde, hij bleef er mede besmet. Op een morgen dat de ongelukkige zich weer aan 't kammen was, kwam de heks daar gegaan. De moeder van den jongeling kende haar niet en zeide: 'Eilaas, brave vrouw, zie welk een ongeluk mijn zoon is overgekomen; hij kan onmogelijk zijn luizen kwijtraken'. Het wijf grijnslachte even, doch, door onachtzaamheid raakte zij met de hand den schouder van haar slachtoffer aan. Terstond keerden al de luizen terug op haar en vermenigvuldigden er zich dusdanig, dat zij de heks letterlijk verslonden, en er weldra nog enkel de beenderen van overbleven'⁽⁴⁰⁾.

Het aanzetten der luizen geschiedt hier derhalve door aanraking, wat wij ook bij *Streuvels*, voor het Westvlaamsche volksgeloof, hebben kunnen vaststellen. Evenzoo in de Belgische Ardennen en 't Land van Luik. 'Une bonne femme racontait qu'étant encore toute petite, une vieille avait passé la main dans sa belle chevelure pour la caresser. C'était un sort! Le lendemain, l'enfant avait la tête chargée de vermine. N'allez pas faire mine de douter de cela en Ardennes'⁽⁴¹⁾.

(40) A. Meyrac, *Traditions, Coutumes, Lég. et Contes des Ardennes* (1890), blz. 207.

(41) A. Hock, *Croyances et Remedes pop. au Pays de Liège*, I, 177 vlg.; Monseur, *Folkl. Wallon*, 91. Ook: *R. de Trad. pop.*, XXI, 307.

Tegen de aangezette tooverluizen schijnen er dan ook krachtige verweermiddelen te bestaan:

1) Neem op uw hoofd eene van die luizen en prik ze met een naaldje, levend, in den schoorsteen vast: terstond zullen al de luizen, die op uw lichaam woekeren, verdwijnen⁽⁴²⁾.

2) Ge moet een tiental dezer luizen nemen, ze met een naald doorsteken en ze langzaam in 't vuur laten verbranden. (De tooveraar, die ze u toegezonden heeft, zal zoodanig lijden dat hij ze weer zal wegnemen. (Dep. Maine-et-Loire)⁽⁴³⁾.

3) Rijg drie van die heksenluizen aan een draadje en hang dit in den schoorsteen, aan de haal; het slaotoffer is voor goed van die vuile insekten verlost, en naarmate deze verdorren vergaat de tooveraar zelf. Deze draalt niet, om den getroffen persoon te komen onttooveren. (In de Baugéstreek)⁽⁴⁴⁾.

4) Men neemt drie van die luizen en gaat er in de avondschemering mee naar een vlietend water en zegt: 'Water, ik kom tot u, mijn luizen breng ik u, wees zoo goed, voer ze met u' (Liebauer Dal)⁽⁴⁵⁾.

5) Men ontmoakt zich in Duitschland van alle ongedierte ook van wandluizen en erfluizen (d.i. luizen, die van een stervende op zijn huisgenooten zijn overgegaan), wanneer men eenige dezer diertjes met een lijk in 't graf legt⁽⁴⁶⁾.

(42) Meyrac, t.a. pl., 179.

(43) *R. des Trad. pop.*, XXI, 307.

(44) *R. des Trad. pop.*, XIX, 406.

(45) *Mitteilungen der Schlesischen Gesellsch. f. Volksk.*, IV, 18977, 67.

(46) Strackerjan, *Aberglaube u. Sagen* (aus Oldenburg, 1909), I, 89 en II, 175; Wuttke, § 611.

De Luikerkwalen verwijderen de wandluizen uit een bed met er een doodsbeen in te leggen⁽⁴⁷⁾; - te Herve steekt men negen weegluizen in een doosje, dat men in een zak van den buurman of voorbijganger tracht te moffelen; al het ongedierte trekt naar diens huis; - te Verviers leest men St. Jans-Evangelie in drie hoeken van de kamer; zij vertrekken langs den vierden hoek⁽⁴⁸⁾.

En dergelijke dingen meer. Die laatste bezweringswijze wordt in Vlaanderland en in 't buitenland hier en daar gebruikt, om een besmette partij raaplant van de rupsen te zuiveren:

Onder 't opzeggen van St. Jans-Evangelie, stapt men rond den akker, wel zorg dragende dien tooverkring niet te sluiten, maar aan 't eene uiteinde een paar stappen opening te laten, langs waar de rupsen moeten heengaan. Ook de luizen worden aldus van 't eene huis naar 't andere gezonden, want het ongedierte moet in de gelegenheid gesteld worden, om verder kwaad te stichten.

Men zie daaromtrent mijn opstel over *Rupsenbezwering*, in *Volkskunde*, XV (1903), blz. 129 vlgg.; alsook *Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart* (1900), blz. 415 vlg. en 297 vlg.

Naast al de voorafgaande voorschriften, houde men dit volksgeloof uit Oldenburg in 't oog: platluizen mag men nooit verdrijven, want zij ontnemen het lichaam alle ziektestof⁽⁴⁹⁾.

Dat brengt ons geleidelijk tot het wijdverbreide, vrij zon-

(47) Dat middel is ook te Lebbeke bekend. Zie mijn *Volksgeneeskunde*, 272.

(48) Monseur, *Folkl. Wallon*, 16.

(49) Strackerjan, t.a. pl., II, 175.

derlinge volksgeloof, dat ten grondslag ligt aan het versje van *Cats*

‘Wanneer het huys vervalt, dan ruymen al de muysen,
Wanneer het lichaem sterft, dan vluchten al de luysen.’

Vluchtende luizen zijn een veeg teeken voor den kranke; luizen immers, zijn een teeken van gezondheid. Dat gelooft het Duitsche volk zoowel als het Fransche, het Hollandsche volk zoowel als het Vlaamsche. ‘Avoir des poux, c'est signe de santé’, leest men bij *Brissaud*⁽⁵⁰⁾ ‘Läuse im Haar werden für ein Zeichen der Gesundheit erachtet’ zegt *R. Andree*⁽⁵¹⁾; *O. Knoop* noemt de luis een ‘gezondheidsdier’ en wat hij er bijvoegt, komt hierop neer: hoe meer luizen, hoe gezonder⁽⁵²⁾. Evenzoo in Frankrijk. In het Zaanland, veel ‘grint’ (d.i. veel ongedierte op het hoofd, inzonderheid *jonge luizen*), ‘dat benne gezonde teekens’⁽⁵³⁾.

Ook in de Vlaamsche volksklasse vindt men nog hier en daar een moeder, die de aanwezigheid van luizen bij haar kind als een gunstig teeken voor zijn gezondheid beschouwt, want zieke menschen denkt ze, kunnen geen luizen voeden. Bovendien - eveneens een algemeen geloof - de luizen sloppen, zuigen slechts het ongezone bloed en de kwade humeuren op. Daarom zijn ze nuttig, en daarom ook zal men, bij 't vangen van dat ongedierte, er steeds twee of drie op het hoofd laten zitten⁽⁵⁴⁾. Vooral voor kloeke kinderen

(50) *Expressions pop. relatives à l'anatomie, à la physiologie et à la médecine*, (Paris, 1888), p. 222.

(51) *Braunschwetter Volkskunde*, (1901), blz. 401.

(52) *Pommersche Volksk.*, VI, 93.

(53) Dr. Boekenoogen: *De Zamsche Volkstaal*, (Leiden, 1897), 1313.

(54) *Pomm. Volksk.*, VI, 93; Sébillot, *Coutumes pop. de la Haute-Bretagne*, 32 vlg.; Rolland, *Faune pop.*, III, 265; R. d. Trad. pop., XIII, 268; *Melusine*, I, 351; Brissaud, *Expressions*, 222; Cabanès et Barraud, *Remèdes de Bonne Femme*, 64.

acht men in Opper-Bretanje luizen onmisbaar⁽⁵⁵⁾; bij hen, immers zijn meer kwade vochten aanwezig. In Holland heerscht hetzelfde geloof omtrent de klierachtige kinderen: luizen doen bij hen de gevaarlijke binnenklieren naar buiten openbreken, waardoor er meer kans op genezing bestaat⁽⁵⁶⁾. Nogmaals overblijfsels van de oude humoraal-pathologie, zooals men ziet. Datzelfde geldt voor het Henegouwsche geloof, waarvan *Harou* gewaagt: De luizen verlaten de meisjes, zoodra de eerste teekens van geslachtsrijpheid zich vertoonen⁽⁵⁷⁾. Dan, immers, vinden de kwade vochten bij haar een anderen uitweg.

In Neder-Bretanje gaat dat volksgeloof nog verder; daar wordt een kind zonder luizen in levensgevaar geacht: 'Les poux, au lieu de rester sur la tête, ont fait une trouée dans sa chair et menacent de descendre jusqu'à son coeur'⁽⁵⁸⁾.

Dat staat in verband met de Westvlaamsche *luizenader*, waarvan *Guido Gezelle* te St. Baafs-Vijve hoorde gewagen. Zoo zegt hij i.v. *Luizenader*: ingebeelde ader, of ander deel van 't menschelijk lichaam, daar de lijfluizen, de velluizen in woekeren, totdat die ader openberst, van de overgrootte menigte, zegt het volk, en dat de luizen den mensch, gelijk zij 't Herodes deden, letterlijk opeten'. Dan heet het: '*Zijn luizenader is geborsten* en hij is van de luizen opg'eten'⁽⁵⁹⁾.

Hier betreden wij het gebied der volksgeneeskunde, waarin de luis, ook heden nog, een voorname rol vervult. Doch ik handelde daarover in mijn boek *Volksgeneeskunde in*

(55) Sébillot, *Coutumes*, 33.

(56) *N. Rott. Courant*, 5e Aug. 1906, (bij Dr. Van Ande), blz. 167).

(57) *R. d. Trad. pop.*, XVII, 218.

(58) Sandé, in *Mélusine*, III, 375.

(59) Loquela, XV, 28.

Vlaanderen, blz. 270-275, waarnaar ik eenvoudig verwijs. Gebrek aan plaatsruimte laat overigens niet toe het onderwerp hier volledig te behandelen. Slechts dit wil ik nog zeggen: de luizen hebben ook aanleiding gegeven tot enkele raadsels. Men vertelt o.a. dat *Homerus* van verdriet gestorven is, omdat hij het volgende raadsel niet kon oplossen: 'Wat hij heeft, is hij kwijt, en wat hij niet heeft, heeft hij nog'. Hier wordt het luizenvangen bedoeld. Dat volksraadsel, ook thans nog rondom Aalst, en wel elders, te vinden, schijnt dus te dagteekenen uit *Homerus'* tijd. Een berijmde, wellicht andere vorm, zooals hij voortleeft te Roesbrugge-Haringhe, wordt ons door *Pol de Mont* in *Volkskunde*, I, 206, medegedeeld:

'Een jager ging ter jacht met tien gezwinde honden.
 Nooit (n)iemand had gehoord, alsdat zij bassen konden.
 Zij hadden op hun hoofd elk eenen platten horen,
 Niet door de kunst gemaakt, maar ermee geboren.
 Al wat de jager kreeg, dat heeft hij dood geslagen,
 En wat hij niet en kreeg, dat heeft hij meege dragen.'

Nagenoeg dezelfde vorm komt voor in *Joos' Raadsels vatt het Vlaamsche Volk* (1888), n^o 318, als thuis boorend in de provincie Antwerpen, in West-Vlaanderen en in 't Land van Aalst! De beteekenis is natuurlijk: De tien vingers op de luizenjacht in 't haar!

Wijd bekend is ook het sprookje van de fabelachtig groote luizenhuid. In zijn 3^e deel *Kinder- u. Hausmärchen*, Bruchstücke, n^o2: *Die Laus*), vertelt *Grimm* van een reine prinses, op wier hoofd men toch eens een luis gevonden had. Ze liet dat wonderdier met melk voeden, en het groeide, groeide, en werd zoo groot als een kalf. Toen de luis dood was, deed

de koningsdochter haar het vel afstroopen, looien en toebereiden en daaruit liet ze zich een kleed vervaardigen. Elken vrijer, die zich voor haar aanbood, liet ze nu raden uit welke huidsoort haar kleed gemaakt was. Daar zij allen misraadden, werden zij achtereenvolgens afgescheept. Eindelijk kwam er toch een, die het geheim kende.

In eenigszins gewijzigden vorm komt dit vertelsel in heel Europa voor: de luis wordt meestal op 's konings hoofd gevangen (bij *Basile*, Pentamerone is 't eene vloot) en uit de huid van die kolossale luis wordt een trommelvel gemaakt, handschoenen of schoenen, een kleed, enz. De koning belooft de hand zijner dochter aan dengene, die den aard van dat vel raden kan. Wie mis raadt, wordt in sommige varianten (o.a. op Sicilië) ter dood gebracht. Op den duur wordt het geheim toch achterhaald. Wie dat sprookjesthema grondig wil onderzoeken, neme het pas verschenen werk:

Bolte-Polivka, Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm, (Leipzig, 1918), III, 483-486.

Der Nobelskrug
(Eine Umfrage van R. Sprenger)
door A. de Cock.

Verschenen in *Der Urquell*. Eine Monatschrift für Volkskunde
 herausgegeben van *Friedrich S. Krauss*. (Buchhandlung u. Druckerei
 vormals E.J. Brill, Leiden; G. Kramer Verlag, Hamburg; 1898), der neuen
 Folge Band II, S. 260-261.

Aux environs d'Eecloo - ville de la Flandre orientale, située au nord-ouest de Gand
 - on raconte ce qui suit:

Nobus était un amateur de Bacchus. Un jour il avait vendu son âme au diable pour
 pouvoir payer ses dettes. Après dix ans, il devait la livrer. Le temps écoulé, notre
 soûlard, au lieu de céder son âme à Satan, lui caressa l'échine à coups de bâton.
 Depuis ce temps-là Nobus se soûla tous les jours. Mais les belles choses n'ont pas
 de longue durée... Nobus mourut. Il s'en alla vers le ciel, mais il y trouva visage de
 bois. Alors il s'en fut à l'enfer, et la porte s'ouvrit... - 'Nobus' cria le diable. C'était
 justement celui auquel notre ivrogne avait administré une volée de coups. Là encore,
 on l'envoya promener. Que faire maintenant?

Nobus ouvrit un cabaret, entre le ciel et l'enfer, et écrivit

sur l'enseigne: *In Halfweg woont Nobus* (= Dans Mi-chemin habite Nobus).

Là il enivre tous ceux qui entrent. Ceci explique pourquoi un cabaret, situé à égale distance de deux communes, est appelé: *halfweg* - ou *halverweghuizeken* (= maisonnette à mi-chemin). Voilà pourquoi aussi on dit d'un homme qui est dans les vignes: *Hij heeft in Halfweg gezeten* (= Il a été au Mi-chemin).

* * *

Comp. les proverbes néerlandais: *Hij zit in nobiskroeg, onder Lucifers staart* (=Il est au cabaret de nobis, sous la queue de Lucifer). *Eer en trouw is in nobiskroeg verzopen* (= Le cabaret de nobis lui a fait perdre l'honneur et la probité).

Le garçon au bonnet rouge
door Alf. de Cock.

Verschenen in *Revue des Traditions populaires*. (Paris, Emile Chevalier et Ernest Leroux) - Tome XVI^e (1901), p. 217-231.

Il était une fois un jeune homme qui, un certain jour, se mit en voyage.

J'ignore où il allait, mais il marchait et marchait toujours, jusqu'à ce qu'il se perdît dans une contrée sauvage.

Il avait une faim de loup et rien à se mettre sous la dent. Mais dans le lointain il aperçoit une grande tour; vite il s'y rend et se trouve devant un vieux, vieux château entouré de gros chênes et d'un large fossé. Sans crainte, il frappe à la porte. Un grand et vigoureux gaillard, avec une longue barbe et des yeux foncés lui ouvre la porte.

‘Monsieur, dit le garçon, j'ai perdu mon chemin, et comme j'ai mangé ma dernière tartine, je viens vous demander un peu de nourriture’.

- ‘Tu est bien audacieux d'oser mettre le pied ici, mais comme tu as l'air d'un bon garçon, tu peux entrer’. Le pauvre gars en fut enchanté.

Il comptait bien se faire bon ventre! Après on lui montrerait le droit chemin pour arriver sain et sauf à la maison.

Le châtelain, c'était lui qui ouvrait, avait justement tué un sanglier, et en servit un bon morceau à notre jeune homme. Il va sans dire qu'il s'en donnait à coeur joie. Pendant le repos, le châtelain lui raconte qu'il habitait seul le vieux château avec un domestique, auquel il avait signifié son congé huit jours passés, et qu'il désirait le remplacer. 'Une bonne affaire pour moi, pensa notre garçon. A la maison, je devais travailler dur, et jamais un bon morceau à croquer. Ici, ce sera une autre paire de manches: peu de besogne, et tous les jours un morceau de viande comme maintenant. Je vais m'engager comme domestique'.

Le propriétaire, content de la proposition, l'admit à son service. Le jeune homme s'acquittait parfaitement de ses devoirs et s'habitua fort bien chez son nouveau maître, dont il sut gagner toute la confiance.

Le châtelain allait souvent en voyage pour quelques jours, et voilà qu'un jour il dut sortir de nouveau.

- 'Voici les clefs de toutes les chambres,' dit-il au garçon. 'Tu peux entrer partout, sauf dans trois pièces du premier étage, dont l'accès t'est absolument défendu: ce sont celles à droite du corridor'.

'Que peut-il bien y avoir dans ces chambres?' pensa le garçon en voyant s'éloigner son maître. Mais bah, bah, je ne suis pas une femme, et Dieu sait comment j'en sortirais, si je voulais y entrer'.

Un jour se passa sans que le garçon enfreignît l'ordre du maître. Le lendemain le même instinct de curiosité le poussa, mais il y résista encore. Cependant, le troisième jour, il n'y tint plus: prenant la clef, il ouvrit doucement la porte.

Ce qui s'offrit à ses yeux lui causait une surprise extrême: Les murs, les chaises, la table, tout était en argent. Il en fut tellement troublé, qu'il n'osa entrer dans la chambre; invo-

lontainement il avança l'index, et celui-ci se changea aussitôt en argent.

Il eut beau frotter et laver, rien n'y fit, cela le jeta dans une grande perplexité. Comment se tirer de ce mauvais pas? Il se mit un linge au doigt d'argent, et au retour du châtelain notre domestique lui fit accroire qu'il se était coupé le doigt. Le rusé domestique continua son travail sans jamais ôter la loque du doigt. Le châtelain, qui ne découvrit rien, avait foi en son domestique.

Bientôt après il repartit en voyage. Il remit encore les clefs au domestique, avec les mêmes recommandations. 'Bah, bah, le châtelain ne s'apercevra de rien, comme il n'a rien remarqué à mon doigt. Ça doit être ici bien plus beau que dans la première chambre!'

En effet, tout ce qu'il vit était de l'or pur, depuis le pavé jusqu'aux poutres. Comme il avançait la tête, toute sa chevelure se changea en or, et à chaque boucle pendait, en outre, une petite boule en or.

Inutile de laver et de frotter; cette fois il allait assurément être chassé. Mais il cousit à la hâte un bonnet rouge et s'en couvrit la tête jusqu'au oreilles.

A son retour, le châtelain demanda au domestique, qui avait l'habitude de courir la tête nue, pourquoi il portait maintenant un bonnet.

- 'Monsieur, je me suis blessé en me heurtant, dans l'obscurité, contre la mangeoire du cheval; la blessure est grande, mais elle guérira bien vite'.

Cette fois encore rien ne transpira. Mais voilà que le maître dut, pour la troisième fois, aller en voyage, et ce pour six jours. En remettant les clefs à son domestique, il lui rappela de nouveau sa défense formelle d'entrer dans les chambres. Mais notre garçon ne sut pas résister longtemps à la tentation. 'J'ai déjà un doigt d'argent et une tête d'or',

se dit-il; 'Dieu sait ce qui arriverait, si j'étais assez imprudent pour aller ouvrir la troisième chambre'.

Mais après quelques jours, une invincible curiosité s'empara de lui, il ouvrit la porte de la mystérieuse chambre.

Il y avait là un grand cheval qui savait parler. 'Sais-tu bien, dit-il au domestique, qu'il t'est défendu d'entrer ici? Le châtelain te chassera à son retour'.

- 'Oh, cheval,' dit le domestique, 'mon maître m'a interdit l'entrée de trois chambres; mais cette défense a justement excité ma curiosité'.

Il raconta ensuite ses aventures dans les chambres en argent et en or.

- 'Si tu veux, répondit le cheval, je te rendrai heureux. Je m'ennuie à rester seul ici; nous fuirons ensemble; prends un râteau, un trident et une brosse'.

Le garçon alla chercher les trois objets, et mit vite sa redingote.

Une minute après, il partit avec le cheval. Celui-ci, un vigoureux animal, savait courir comme un lièvre.

Chemin faisant, le cavalier pensa en lui-même: A quoi serviront bien ce râteau, ce trident et cette brosse? Mais il n'osa le demander au cheval.

Après trois jours de course, le cheval lui dit:

- 'Regarde un peu derrière toi, si tu ne vois arriver personne'.

- 'Non, personne encore'.

Le lendemain, le cheval dit de nouveau:

- 'Regarde un peu maintenant'.

- 'O mon Dieu! voilà le châtelain, s'écria le domestique; il court si vite qu'il nous aura bientôt rejoints'.

- 'Jette le trident au-dessus de la tête', ordonna le cheval.

- ‘Que signifie ça?’
- ‘Ça signifie que du cou? le maître restera de trois cent mille lieues en arrière’.
- Et pendant deux jours ils continuèrent leur course, sans boire ni manger.
- ‘Regarde une fois derrière toi’, dit le cheval, ‘si personne ne nous poursuit’.
- ‘Le voilà, le voilà’, se lamenta le fugitif.
- ‘Jette le râteau au-dessus de la tête’, ordonna le cheval.
- ‘Que signifie ça?’
- ‘Ça signifie que le maître sera en retard d'autant de fois cent mille lieues qu'il a de dents dans le râteau’. Au même instant le persécuteur avait disparu.
- Durant huit jours ils continuèrent encore leur voyage.
- ‘Regarde une fois derrière toi,’ dit le cheval, ‘si personne ne nous poursuit’.
- Le châtelain était de nouveau à leurs trousses.
- ‘Mais’, demanda le domestique, ‘d'où vient que le maître sait aller beaucoup plus vite que toi?’
- ‘Il y a dans son écurie un cheval qui court deux fois plus vite que moi. Jette maintenant la brosse au-dessus de la tête’, ordonna l'animal.
- ‘Que signifie ça?’
- ‘Ça signifie que le maître sera retenu par une grande forêt, où les arbres seront aussi rapprochés que les poils de cette brosse, à telle enseigne qu'il n'en sortira plus.’
- Au même instant ils aperçurent derrière eux une immense forêt, et leur persécuteur était devenu invisible.
- ‘Nous en voilà bien délivrés’, s'écria le cavalier avec joie.
- Ils allèrent toujours, toujours, pour arrêter enfin dans une grande ville, où habitait le roi du pays.

- 'Je resterai ici', dit le cheval, 'dans une écurie hors de la ville; tu tâcheras d'entrer au service du roi. En cas de besoin tu viendras me retrouver'.

Le jeune homme obéit à l'animal, et se rendit à la cour, royale.

On l'admit en qualité de relaveur.

Il se plaisait bien à la cour; il frottait et essuyait si bien les plats qu'ils luisaient, et à la fin de la semaine il empochait son salaire.

Ici non plus il n'ôtait jamais son bonnet et quand on lui en demandait la raison, il répondit: 'J'ai eu une grave maladie à la tête; tous mes cheveux sont tombés, et voilà pourquoi je porte un bonnet'. Depuis lors on le nommait le garçon au bonnet rouge.

Voilà qu'une grande guerre éclatait entre le roi du pays et un de ses voisins.

Tout le monde se fit soldat, personne ne fut exempt du service.

Le garçon au bonnet rouge alla demander au roi la permission de partir pour la guerre. 'Mais que sauras-tu faire,' lui dit le roi en riant, 'un petit bonhomme comme toi, un souffle peut te tuer!'

- 'Qui sait, sire,' répondit le garçon, 'prenons que je n'en tue qu'un seul, ce serait toujours un ennemi de moins'.

Et le garçon parlait tant et si bien, que le roi se laissa convaincre.

- 'Eh bien', dit-il, j'ai encore à l'écurie un vieux cheval à trois pieds, j'ai en outre dans une armoire à bricà-brac un sabre de bois, tu pourras ainsi aller combattre'.

Le relaveur, tout heureux, monta à cheval, attacha son sabre et partit cahin caha.

Il alla d'abord retrouver le coursier du châtelain dans son écurie et lui raconta les évènements qui se préparaient.

- 'Attache ton 'trois pieds' là dans le coin, et mets ton sabre de bois à côté', dit le cheval. Puis il tourna trois fois sur ses pieds de derrière en disant: 'Cent mille hommes habillés en écarlate rouge!'

Et les cent mille hommes, armés de pied en cap, furent là au même instant et se rangèrent en ordre de bataille.

'Saute sur moi', dit le cheval, 'ôte ton bonnet'.

D'un seul bond notre garçon se mit en selle et en avant, marche, sans perdre une minute.

Lorsqu'il arriva au champ de bataille, il vit que le roi, son maître, devait déjà reculer et qu'il perdait beaucoup de monde.

La nouvelle armée s'avança vers le centre, tuant ou blessant tout sur son passage, à telle enseigne qu'en un tour de main la bataille fut gagnée et les ennemis en fuite. Le roi, tout étonné de ce triomphe inattendu, voulut remercier son libérateur, mais ne parvint point à retrouver le guerrier à la tête d'or.

Le roi en fut aux regrets et s'en retourna à la cour, où il fut reçu avec enthousiasme. Sur ces entrefaites notre garçon revint au palais avec son cheval estropié et son sabre de bois.

'Comment cela a-t-il marché?' demanda le roi. 'As-tu tué beaucoup d'ennemis?'

- 'Sire', répondit-il, 'quand je quittai le champ de bataille, il n'en restait plus un seul'.

Le même soir notre relaveur reprit sa besogne à la cour, où l'on ne parlait que du roi à la tête d'or. On eut beau s'informer, et nommer tous les rois de la terre, pas un n'avait une tête aux boucles en or.

Quelque temps après, une nouvelle guerre éclata et tout le monde dut encore prendre les armes.

De nouveau notre garçon voulut accompagner. Il partit avec son cheval boiteux et son sabre de bois.

Tout d'abord notre cavalier alla retrouver son fameux coursier et lui raconta la situation critique dans laquelle se trouvait le roi.

‘Cent mille hommes habillés en écarlate blanche!’ cria le cheval en tournant trois fois.

Au même instant une belle armée parfaitement équipée, était prête à partir.

- ‘Mets l'estropié dans le coin, et le sabre à côté’, dit le cheval.

Notre garçon échangea ses armes de bois contre d'autres en acier.

- ‘Saute sur moi’, ordonna le cheval, ‘et ôte ton bonnet. En avant’.

Le roi setait déjà vu obligé de reculer avec son armée, et avait même pris la fuite. En ce moment critique apparut l'ar mée du roi à la tête d'or; elle tomba comme une giboulée de grêle sur l'ennemi vainqueur qu'elle culbuta du premier coup.

Un long cri de triomphe retentit parmi les combattants du jeune homme qui pénètre dans les rangs ennemis, renversant et tuant tout ce qu'il rencontre. Ses hommes suivent de près, et sous leurs coups l'ennemi succombe et s'enfuit à toutes jambes.

Le roi voulant remercier son sauveur, ne le trouva point. Il fit faire des recherches partout, mais en vain: le guerrier à la tête d'or avait de nouveau disparu.

Tous les jours le garçon au bonnet rouge était sur pied

de grand matin, pour aller se laver la tête d'or dans le ruisseau derrière la cour du roi.

Or, le roi, son maître, avait trois filles, et un beau matin il arriva que la plus jeune se trouva à sa fenêtre pendant que le garçon se lavait la tête. Elle se garda bien d'en parler à son père ou à ses soeurs.

Peu après une fête solennelle devait avoir lieu à la cour: les filles du roi avaient atteint l'âge nubile; le roi résolut donc qu'elles fissent leur choix dans le monde. Tous les jeunes princes et gentilshommes du pays et des contrées voisines furent invités à la cérémonie.

A cette occasion le roi fit faire pour ses filles trois pommes en or.

- 'Voyez', leur dit-il, 'après le dîner je ferai passer tous les invités devant moi et chacune de vous jettera sa pomme à celui qui lui plaît le mieux'.

Ainsi dit, ainsi fait. Tous parurent devant le roi et ses filles. Presque tous les seigneurs et princes étaient passés et la plus jeune possédait encore sa pomme, tandis que ses soeurs l'avaient jetée.

- 'D'où vient-il', demanda le roi tout étonné, que ra tiens encore toujours ta pomme? Tu vois que tes deux soeurs ont déjà fait leur choix!'

- 'Père, c'est parce que je n'ai pas vu la personne qui me plaît le plus, fais repasser tous les gentilshommes ici présents, ainsi que les serviteurs de la cour'.

- 'Tous viendront', dit le souverain, aucun ne manquera, pas même le garçon au bonnet rouge'.

Ils durent donc de nouveau passer devant le roi. Presque tous étaient partis et la jeune princesse n'avait pas encore jeté la pomme.

Le garçon du bonnet rouge arriva le dernier. Dès qu'il se

trouva devant le roi, le princesse lui lança la balle sur le dos, et avec tant de force qu'elle rebondissait.

Le roi et son entourage en furent étonnés et la princesse fut invitée par son père à motiver son choix.

- 'Père, ordonne au jeune homme qu'il ôte son bonnet'.

En présence de toute la cour et tous les gentilshommes, le relaveur dut se découvrir la tête.

- 'Honneur au roi à la tête d'or!' s'écria toute l'assemblée, en voyant la magnifique chevelure bouclée.

Le garçon dut raconter ses aventures et le roi ne sut mieux lui exprimer ses sentiments de reconnaissance pour les services rendus, qu'en lui offrant la main de sa fille. Ce fut une grande réjouissance à la cour. Les trois filles du roi se marièrent le même jour, et la plus jeune avec le garçon au bonnet rouge.

(*Rumbeke. - Flandre Occidentale*).

Remarques

L'étude comparative des divers incidents de notre conte flamand me mènerait trop loin. Je n'y relève qu'un seul épisode que je me propose d'examiner, l'épisode notamment de la poursuite des fugitifs et des obstacles suscités par les objets magiques qu'ils jettent derrière eux.

Une poursuite analogue se retrouve déjà dans l'antiquité égyptienne et grecque. Ainsi dans le fameux conte égyptien *Les deux frères* (*MASPERO, Contes pop, de l'Egypte anc.* 131), remontant au temps de Ramsès II, le jeune Bitiou est poursuivi par son frère Anoupou, mais le premier ayant invoqué le secours du dieu Phrâ, celui-ci créa entre les deux frères une large rivière remplie de crocodiles. 'On peut sup-

poser, dit A. LANG (*Mythes, Cultes et Religion*, 602) que cette substitution de l'intervention d'un dieu qui exauce une prière aux pratiques magiques habituelles, est l'oeuvre du scribe sacerdotal qui a transcrit la version traditionnelle'.

Dans l'antiquité grecque, l'expédition des Argonautes pour la conquête de la Toison d'or, nous présente un épisode plus ou moins semblable: Médée s'étant enfuie avec son amant Jason et son frère Absyrte sur le navire Argo, le roi son père AEétès se mit à leur poursuite. Voyant que son père allait les atteindre, Médée tua son propre frère, le hacha en petits morceaux et les jeta dans la mer. AEétès s'arrêta pour recueillir les restes de son fils, mais il y perdit tant de temps que les fugitifs lui échappèrent.

On remarquera qu'ici, comme dans le conte égyptien, l'objet magique fait défaut; il n'y a pas même de véritable obstacle. Dans nos contes populaires contemporains, au contraire, ces deux éléments se rencontrent partout, tant dans le Nouveau monde que dans l'Ancien. C'est ce que nous allons montrer, en indiquant brièvement nos sources, et mettant entre parenthèses les objets magiques (*en caractère italique*), suivis immédiatement des obstacles créés par eux.

A. - En Europe.

- 1) DE COCK-DE MONT, *Vlaamsche Wondersprookjes*, n° 18 (*miroir*: mer; *marteau*: montagne; *étrille*: mer de feu⁽¹⁾).
- 2) *Volkskunde*, III (1890), pp. 110-116 (*étrille*: mon-

(1) Var. flam. L'*étrille* produit quelquefois une mer d'eau brillante ou bien encore un bois de ronces. Les objets magiques sont quelquefois: une poire, une pomme et une noix.

- tagnes et vallées; *miroir*: montagnes et vallées; *épée*⁽²⁾: lac d'eau bouillante).
- 3) VERMAST, *Vertelsels uk West-Vlaanderen*, p. 87 (*poil de la queue du cheval*: haie d'épines; *poil de la crinière*: montagne couverte de bois; *poil du toupet du cheval*: rivière, où se noie le persécuteur).
- 4) E. COSQUIN, *Contes de Lorraine*, n°12 (*éponge*: forêt; *étrille*: rivière; *Pierre*: montagne de rasoirs).
- 5) PAUL SEBILLOT, *Contes pop. de la Haute-Bretagne*, III, n° 9 (*bouchon*: étang; *brosse*: forêt aussi épaisse que les poils de la brosse; *étrille*: montagne).
Une particularité, c'est qu'ici les obstacles se dressent devant les fugitifs, mais ceux-ci (Jean le Teignons et sa mule) les traversent facilement, tandis que le persécuteur (le diable à cheval) doit chaque fois les contourner.
- 6) *Blaetter für Pommersche Volkskunde*, IV, pp. 183-184 (*étrille et balle de fer*: grande mer, où le persécuteur - le diable - trouva la mort).
- 7) *Revue des Trad. populaires*, XII, 112: *Epopée latavienne*, 13^e chant (*brosse*: forêt; *pomme*: montagne; *drap de lin*: lac où périrent les persécuteurs: le roi et sa troupe).
- 8) SCHRECK, *Finnische Maerchen*, n° 15 (*Pierre*: grand rocher; *branche de sapin*: forêt de sapins; *plat*: lac).
Le diable essaya de boire toute l'eau du lac, mais n'y réussit pas et y trouva la mort. Le même incident se rencontre dans le n° 21 des *Lapplaendische Maerchen*. Ici la fille de la persécutrice (une géante) dut serrer fortement le derrière de sa mère, pour empêcher que l'eau bue ne s'échappât par l'anus; mais voyant en ce moment un jeune corbeau faire de sottes pirouettes, la fille lâcha prise, et toute l'eau secoula

(2) Le héros lève l'épée, il ne la jette pas derrière.

par l'anus de la géante qui y perdit la vie avec son mari et sa fille. - Dans la Finlande, le diable avait pris la précaution de mettre une ceinture, mais un renard l'ayant déchirée, le diable eut le même sort que la géante laponne.

- 9) POESTION, *Lapplaendische Maerchen*, n° 21 (*morceau de souffre*: étendue d'eau; *Pierre à feu*: montagne; *peigne*: forêt).
- 10) HAHN, *Griechische u. Albanesische Maerchen*, n° 45 (*peigne*: plaine immense; *miroir*: champ de glace immense; *poignée de sel*: mer houleuse).
- 11) HAHN, *Id.* Variante du n° 6 p. 197 du tome II (*peigne, miroir et morceau de savon*. Comme les obstacles ne sont pas mentionnés ici, on peut admettre qu'ils sont les mêmes que ceux du n° 45).

Ces onze numéros sont des contes similaires de notre conte flamand: les deux suivants présentent encore un peu d'analogie, mais les autres appartiennent à des types tout différents.

- 12) JOOS, *Vertelsels*, I, n° 79 (*poil de la queue du chat*: montagne; *deuxième poil*: vaste étendue d'eau, où le persécuteur se noie avec son chameau).
- 13) LUZEL, *Contes de Basse-Bretagne*, II, n° 1 (*bouchon de paille de l'écurie*: montagne avec une forêt dessus; *étrille*: chapelle avec prêtre officiant, un saint et une sainte. Ce prêtre, le saint et la sainte sont les fugitifs métamorphosés (Mabie, la princesse et le cheval); il s'agit ici, non de susciter un vrai obstacle à la poursuite, mais de dérouter le persécuteur. Ce genre de métamorphoses appartient à un autre type de contes pop. (Cf. GRIMM, n° 113).

- 14) JOOS, II, n° 14 (*boule d'or*: montagne de fer).
- 15) GRIMM, n° 79 *brosse*: montagne de brosses, avec des milliers de pointes; *peigne*: montagne de peignes, avec des milliers de dents; *miroir*: montagne de miroirs; très lisse).
- 16) SEBILLOT, *C. de la Haute-Bretagne*, III, n° 13 (*brosse*: forêt; *étrille*: montagne; *bouchon*: montagne plus haute encore).
- 17) SEBILLOT, *Contes espagnols*, n° 5 (*roses blanches*: grande rivière; *roses rouges*: feu violent qui brûlait tout).
- 18) SEBILLOT, *Id.*, n° 16 (*poignée de sel*: grande nuée; *peigne*: montagne avec beaucoup d'aspérités; *bouteille*: grande rivière).
- 19) GONZENBACH. *Sicilianische Maerchen*, n° 64 (1° *grenade*: fleuve de sang; 2° *grenade*: montagne de pins; 3° *grenade*: montagne de feu, où périrent les deux lions de la Fata Morgana qui, alors, renonça à la poursuite).
- 20) HAHN, *Griech, u. Alban. M.*, n° 1 (*coûteau*: plaine immense; *peigne*: forêt; *poignée de sel*: mer).
- 21) BRUEYRE, *Contes de la Grande-Bretagne*, n° 13 (*pointe d'épine*: bois d'épines noires; *éclat de pierre grise*: un grand rocher; *goutte d'eau*: lac d'eau froide, où le persécuteur, un géant, se noya).
- Deux particularités à noter dans ce conte écossais. a) Le fugitif, un prince, trouve ces objets magiques dans l'oreille de son cheval. Ordinairement les fuyards les prennent dans la maison du persécuteur; dans le conte finnois, n° 14 (de SCHRECK) le héros les prend sous la queue de l'animal qu'il monte: un loup, un ours, un renard (ici il y a 3 courses distinctes).
- b) Le géant retourne deux fois à la maison pour aller chercher des outils; la première fois il rapporte sa hache et

son couteau et se fraye un chemin à travers l'épine noire; la deuxième fois il revient avec son levier et sa pioche pour fendre le rocher. Chaque fois après s'être frayé un passage, le géant veut laisser là ses outils et reprendre immédiatement la poursuite, mais chaque fois aussi un corbeau l'avertit que dans ce cas il les lui volera, de sorte que le géant perd un temps précieux à remporter ses outils à la maison. Les mêmes incidents se présentent dans les n^{os} 14 et 15 des *Finn. Maerchen* et le n^o 21 des *Lappl. Maerchen*; le corbeau⁽³⁾ écossais y est remplacé, en Finlande, par une mésange ou un renard, en Laponie, par un oiselet. Dans le conte lapon n^o 22 et dans le conte islandais, n^o 4 (de *POESTION*) on retrouve encore les outils, mais l'animal avertisseur y manque.

22) *POESTION, Islandische Maerchen*, n^o 18 (*rameau*: forêt; *une pierre et un bâton* qui, quand on frappe avec celui-ci le côté blanc de la pierre, font éclater une giboulée de grêle où périt le persécuteur).

23) *POESTION, Id.*, n^o 4 (*poil de la queue de la vache*: grand fleuve; 2^e *poil*: grande pile de bois en feu; 3^e *poil*: montagne).

La géante fait chercher son grand boeuf pour qu'il boive toute l'eau du fleuve, et en vomissant cette eau, le boeuf éteint ensuite le feu du bûcher. Voulant après percer la montagne, elle y fait un trou au moyen de son forêt et s'étant introduite dans le trou, elle ne sait plus en sortir et s'y pétrifie. - L'incident des boeufs qui boivent l'eau se retrouve aussi dans le conte russe *La Baba Yaga* (*RALSTON*, p. 141; voir plus loin, n^o 29).

(3) On retrouve le corbeau dans une circonstance plus ou moins analogue en Laponie; voir plus haut n^o 8.

- 24 *POESTION, Lapplaend. Maerchen*, n° 22 (*feuille*: forêt; *Pierre à feu*: montagne; morceau de soufre; lac. Voir plus haut, note n° 8).
- 25 *SCHRECK, Finn. Maerchen*, n° 14 (*branche*: montagne très élevée, couverte de branches; *quelques soies*: très haute montagne couverte de soies; *briquet*: cataracte de feu. Voir plus haut, n° 21).
- 26) *Maerchen der Ljutziner Esten*, p. 122-123 (*brosse*: forêt; *Pierre à aiguiser*: montagne; *un linge*⁽⁴⁾: mer de feu).
- 27) *KRAUSS, Sagen und Maerchen der Südslaven*, I, n° 89 (*brosse*: forêt; *peigne*: fleuve).
- 28) *KRAUSS, Id.*, II, n° 57 (*étrille*: forêt; *peigne*: chaîne de montagne; *bouteille d'eau*: grande étendue d'eau).
- 29) *GOLDSCHMIDT, Russische Maerchen*, n° 18, et *RALSTON, Contes de la Russie*, pp. 141-146, *essuie-mains*: large fleuve; *peigne*: forêt impénétrable).
- 30) *RALSTON, Id.*, pp. 169-175 (*brosse*: des montagnes s'élevant jusqu'au ciel; *peigne*: épaisses forêts de chênes; *mouchoir*: grand lac).

Particularité à noter: Ces montagnes et ces forêts que le prince Ivan fait naître en jetant sa brosse et son peigne sur les terres des géants Vertogor et Vertodub, ne forment tout d'abord pas d'obstacle à la poursuite de la sorcière (soeur du prince), mais celle-ci ayant traversé le lac, Vertodub entasse ces chênes et Vertogor renverse ces montagnes sur son chemin pour lui barrer la route. Dans un conte russe *D'AFANASSIEFF*, que je n'ai pu lire, il est question d'une *serviette* avec laquelle on jette un

(4) Le texte dit simplement: *ein Tuch*; dans d'autres contes il est question d'un *essuie-mains* ou d'un *mouchoir* (voir nos n°^{OS} 29 et 31).

pont sur la rivière, et du *peigne* habituel, donnant naissance à une forêt impénétrable. (*DE GUBERNATIS, Myth. zoolog.*, II, 62).

31) *LEGER, Contes slaves*, n° 27 (*Mouchoir brodé, foulard rouge, miroir*).

Ici les objets jetés par le fugitif ne créent pas d'obstacles, mais servent seulement à ralentir la course de la persécutrice (une vierge nue). Celle-ci s'arrête chaque fois pour ramasser et examiner ces objets. Comme elle n'avait jamais vu un miroir et qu'elle vit son image dedans, elle crut que c'était une autre femme et pendant qu'elle se regardait, le fugitif s'enfuyait toujours et lui échappait.

On peut encore trouver des épisodes semblables, a) chez *BRUEYRE*, (*Contes de l. Gr.-Bret.*, pp. 111-112), exemples tirés par lui des contes de *MULLENHOF*, *D'ASBJÖRNSSEN*, *DE CHODZKO* et du *Pentamerone* de *BASILE*; - b) chez *KÖHLER-BOLTE*, *Zeitschr. d. Vereins f. Volkskunde*, VI, 165, où l'on mentionné encore plusieurs parallèles, extraits e.a. des recueils de *COELHO*, *IMBRIANI*, *FINAMORE*, *CERQUAND*, etc. - c) chez *KÖHLER-BOLTE*, *Kleinere Schriften zur Maerchenforschung*, p. 171; - chez *COSQUIN*, I, 141, qui cite e.a. *ERDELYI-STIER*, *HALTRICH*, *BUSK*, *KENNEDY* et *ARNASON*.

Ne possédant pas ces recueils et n'ayant donc pas pu lire les contes mentionnés par ces trois auteurs, je ne m'y arrête pas plus longtemps.

B. - En Asie

32) *PLEYTE, Bataksche Vertellingen*, pp. 150-151. - Il n'y a ici ni objets magiques ni obstacles.

Sangmaima, marié dans le monde souterrain avec la prin-

cesse Madjalan, s'éloigne pendant la nuit, sous prétexte d'aller chercher son aiguille. Alors il prend la fuite, après avoir attaché une torche allumée à la queue d'un porc qui, étant ensorcelé par lui ne cesse de faire le tour de l'étable.

Traversant ensuite une rivière, notre homme place à chaque bord une poupée. La princesse, trompée par le va-et-vient de la lumière dans l'étable, ne commence la poursuite qu'à l'aube du jour et est encore retardée par les poupées qu'elle prend chaque fois pour son mari.

Outre ce recueil de *Contes batak*s (Sumatra), je n'ai pu consulter personnellement que 6 recueils de contes asiatiques: *JüLG, Kalmüh Maerchen (Siddhi-Kür)*; *BRAUNS, Japanische Maerchen u. Sagen*; *DUMOUTIER, Trad. des Annamites*; *STOKES, Indian Fairy Tales* (trad. néerl. *SHELTEMA*⁽⁵⁾); *OESTRUP, Contes de Damas*; *CARNOY-NICOLAIDES, Trad. de l'Asie Mineure*, sans parler du *Pantschatantra*, de *l'Hitopadesa*, des *1001 Nuits* et des *Contes d'un Perroquet*, et dans aucun de ces recueils je n'ai trouvé un parallèle à la poursuite avec obstacles que nous étudions ici. Force m'est donc de recourir pour le reste aux *Remarques* de *COSQUIN*, pp. 152-153.

- 33) *RADLOFF, Volksliteratur d. Türkischen Stamme Süd - Sibiriens*, III, p. 383 (*peigne*: forêt; *miroir*: lac).
- 34) *Goettingische Gelehrte Anzeigen*, 1862, p. 1228; conte samoyède (*pierres à aiguiser*: rivière; *pierre à fusil*: montagne; *peigne*: forêt).
- 35) *Asiatic Researches*, t. XX. Calcutta, 1836, p. 347; conte siamois (*ingrédient magique*: bâtons pointus innombrables; *nouvel ingrédient*: haute montagne, 3^e *ingrédient*: grande mer).

(5) Son n° 10 est un similaire du conte flamand, mais sans l'épisode de la poursuite.

- 36) *MISS FRERE, Old Deccan Days, or Hindoo Fairy Legends current in Southern India*, pp. 62-63 (divers objets magiques, non indiqués par C. font naître successivement une rivière, une montagne et enfin une forêt en feu, où la persécutrice, une *raksha* ou sorte de démon, trouve la mort. *Progressive colloquial Exercises in the Lushai Dialect of the Dyo or the Kuki language with vocabularies and popular Tales*, p. 85; conte du Bengale (*semence de feu* (!): incendie immense; *semence d'eau*; grande rivière; *semence d'épines*; fourré rempli de ronces). Le persécuteur, l'homme tigre, est tué alors par l'un des trois fugitifs.
- 38) *Die Moerchensammlung des Somadeva Bhatta aus Kashmir*, livre VII. Conte sanscrit (*de la terre*; montagne; *des épines*; large fleuve; *du feu*: forêt en feu).

C. - En Afrique.

- 39) *JACOTTET, Contes des Bassoutos*, p. 7 - (*Petite pierre brillante et polie*: Grand rocher aux flancs escarpés et glissants). Le fugitif s'assit au sommet de ce rocher et ses persécuteurs, les *nyamatsanês* (animaux imaginaires) essayèrent en vain de l'escalader. Pendant la nuit l'homme se remit à fuir, et à leur réveil, ses ennemis le poursuivirent de nouveau. Sur le point d'être atteint, notre homme jeta encore sa petite pierre à terre, même rocher et même résultat, le jeu se continua pendant plusieurs jours, jusqu'à ce que le fugitif atteignit son village.
- 40) *JUNOD. Chants et Contes des Ba-Rouga*, p. 115. - L'Hippopotame poursuivi par la Rainette ne jette pas d'objets magiques, mais a) il produit une grande chaleur; la rainette passe outre; b) il envoie des guêpes et des abeilles contre son ennemie qui, en sécrétant son liquide gluant, les

chasse; c) il crée un marais, la rainette le passe; d) il crée un fleuve; la rainette le passe sur une feuille, surprend l'hippopotame, mais celui-ci, averti à temps par un oiseau⁽⁶⁾, se jette dans l'eau et sort de l'autre côté! Enfin, après avoir tué l'oiseau et brûlé sa dernière plume, la rainette parvient à surprendre et tuer l'hippopotame qui avait volé la trompette du petit animal.

- 41) *JUNOD, Id. pp. 214-215.* - Le héros, Nouamoubia, s'enfuit de chez les ogres, et, tout en courant, il crachait à terre de-ci, de-là. Ses persécuteurs, arrivés à cet endroit, s'écrièrent: 'Quel parfum délicieux, par ici!' Et partout où Nouamoubia avait craché, ils lècheaient. Après, le fugitif suscita un monceau de graines piquantes, et ensuite il appela à son aide l'armée des taons, des bourdons, des guêpes et des abeilles.
- 42) *JUNOD. Les Ba-Rouga, pp. 299-301.* - Sikouloumé s'étant enfui avec ses serviteurs, et emmenant tous les boeufs du pays des ogres, ceux-ci les poursuivirent et firent éclater un orage pour arrêter les fugitifs, mais sans aucun résultat. Alors Sikouloumé fit paraître une rivière qu'il traversa; ensuite il lança une corde à ses ennemis qu'ils la saisissent et passent à leur tour; mais quand ils furent au milieu du courant, il lâcha la corde et la rivière les emporta.
- 43) *CHATELAIN. Grammatica elementar do Kimbundu, p. 101.* - Dans ce conte angolais, Ngana Samba, la prisonnière des cannibales, s'évade et empêche son ennemi de l'atteindre en jetant sur la route du millet, du sésame, qu'il perd son temps à manger.
- 44) *THEAL. Kaffir Folklore, p. 78.* - Le héros du conte

(6) Cet oiseau qui prévient le fugitif du danger qu'il court, se retrouve aussi dans le conte du Bengale de notre n° 37.

cafre arrête les cannibales en leur jetant un peu de graisse sur une pierre. Ils se disputent pour la manger.

Ces deux derniers n^{os}, je les dois à M. JUNOD. *Chants et C. des Ba-Rouga*, note, p. 115.

- 45) *THEAL, Id.*, p. 82 (*oeuf*: grand brouillard; *outré pleine de lait*: grand eau; *pot*: profondes ténèbres; *pierre*: montagne escarpée). Ceci et le n^o suivant, est emprunté à *COSQUIN*, I, 154.
- 46) *Folklore Journal*, 1883, T. p. 234: conte de Madagascar (*balai*: épais fourré; *oeuf*: étang; *roseau*: forêt; *pierre*: montagne).
Les *Contes malgaches* de *FERRAND* ne m'offrent pas de parallèle. J'en trouve encore un dans le *Zeitschr. d. Vereins f. Volkskunde*, VI, 165:
- 47) *BAISSAC, Folklore de l'île Maurice*, n^o 15 (*oeuf*: mer; *balai*: forêt; *assagaie*: 1000 assagaies).

D. - En Amérique.

- 48) *CONTO DE MAGALHAES, Contes indiens du Brésil* (trad. franç. d'*ALLAIN*). D'après *Mélusine*, II. col. 408, où je trouve cette indication, *l'Ogresse* c'est le conte de l'homme poursuivi par la sorcière dont il a enlevé la fille et qui assure sa fuite métamorphosant divers objets derrière lui. Et *Mélusine* ajoute: 'nous signalions récemment une variante de ce conte en Polynésie.' (voir notre n^o 49). Les poursuites dont il est question dans les *Trad. indiennes du Canada Nord-Ouest* par *PETITOT*, pp. 207 et 400, ont un autre caractère.

E. - Dans l'Océanie.

- 49) *Samoa a Hundred years ago and long before*. Livre annoncé dans *Mélusine*, II, col. 213-214; dans son compterendu, M. *GAIDOZ* y signale un conte, où un détail rappelle le conte européen 'dans lequel un amoureux emmenant sa belle et poursuivi, jette derrière lui un peigne qui se change en un bois, etc.'

Alfons de Cock-hulde.

Eerekomiteit.

VOORZITTER: de heer *K. Huysmans*, oud-minister van Kunsten en Wetenschappen.

LEDEN: de hh. *Lode Baekelmans*, letterkundige, Antwerpen; *J. Cornelissen*, sekretaris van den Provincialen Dienst voor folkl. Opzoekingen, Antwerpen; *Dr. L. Crick*, konservator van de afdeeling Folklore van het Jubelparkmuseum te Brussel; *L. De Bruyn*, provincie- en gemeenteraadslid, Denderleeuw; *M. De Meyer*, folklorist, Dilbeek; *V. De Meyere*, hoofdopsteller van Volkskunde, Antwerpen; *P. de Mont*, letterkundige en folklorist, Antwerpen; *Dr. J. Denucé*, stadsarchivaris, Antwerpen; *E.H. De Wolf*, hoofdopsteller van Biekorf, Brugge; *G. D'Hondt*, letterkundige, Gent; *J. Frère*, folklorist, Tongeren; *Heiremans*, gemeenteraadslid, Denderleeuw; *Dr. J. Lindemans*, voorzitter van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van West-Brabant, Laken; *Prof. Dr. St. Leurs*, voorzitter van V.T.B., Antwerpen; *A. Marinus*, sekretaris van den Provincialen Dienst voor geschiedkundige en folkloristische Opzoekingen van Brabant, Brussel; *Prof. Dr. J. Persijn*, letterkundige, Broechem; *E.H. Robijn*, hoofdopsteller van Limburg, Millen-Tongeren; *Prof. Dr. M. Sabbe*, konservator van het Plantin-

museum, Antwerpen; *M. Stijns*, sekretaris van Groep Vlaanderen van het Alg. Ned. Verbond; *Is. Teirlinck*, letterkundige en folklorist, Brussel; *P. Vanden Broeck*, folklorist, Hamme; *Em. H. Van Heurck*, voorzitter van de Belgische Folklore-maatschappij, Antwerpen; *Van Nuffel P.*, burgemeester van Herdersem; *J. Van Overstraeten*, ondervoorzitter van V.T.B., Aalst; *Prof. Dr. J. Vercoullie*, Gent; *Cypr. Verhavert*, sekretaris van de Brusselsche Folklore-maatschappij, Brussel; *O. Watez*, letterkundige en voorzitter van Groep Vlaanderen van het Alg. Ned. Verbond, Schaarbeek.

BUITENLANDSCHE LEDEN: *Dr. Boekenoogen*, Leiden; *Prof. Dr. J. Bolte*, Berlijn; *Prof. Dr. J. De Vries*, Leiden; *Prof. Dr. Hoffmann-Krayer*, Bazel; *Prof. Dr. Schrijnen*, Nijmegen; *Prof. A. Van Gennep*, Bourg-la-Reine; *D. J. Van der Ven*, folklorist, Oosterbeek.

Het bestuur.

VOORZITTER: *Prof. Dr. P. De Keyser*, docent aan de Hoogeschool te Gent.

ONDERVOORZITTER: *E.H.G. Celis*, folklorist, Gent.

SEKRETARIS: *F. Van Es*, Brabantstr., 29, Aalst.

PENNINGMEESTER: *P. Luyckx*, Wenemaerstr., 58, Gent.